

فصلنامه علمی تاریخ اسلام و ایران دانشگاه الزهراء (س)
سال سی و یکم، دوره جدید، شماره ۵۱، پیاپی ۱۴۱، پاییز ۱۴۰۰
مقاله علمی - پژوهشی
صفحات ۷۲-۳۹

تأسیسات جهانگردی استان اصفهان در دوره پهلوی (۱۳۲۰-۱۳۵۷ش)^۱

سمیه بختیاری^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۵/۲۱

چکیده

تأسیسات اقامتی و پذیرایی، از زیرساخت‌های مهم صنعت جهانگردی است که دغدغه فراهم‌آوردن آن برای گردشگران خارجی از ابتدای دوره پهلوی در بین مسئولان حکومت وجود داشت. بررسی وضعیت تأسیسات اقامتی و پذیرایی اصفهان به‌عنوان یکی از قطب‌های جهانگردی کشور که همواره از دوره صفوی تاکنون مرکز توجه گردشگران بوده، اهمیت به‌سزایی دارد. با این رویکرد، هدف این پژوهش، بررسی زمانمند چگونگی توسعه تأسیسات جهانگردی استان اصفهان در جریان برنامه‌های عمرانی و مقایسه آن با دیگر استان‌ها و قطب‌های گردشگری در دوره پهلوی است. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که سازمان برنامه تا پیش از تأسیس سازمان جلب سیاحان در ۱۳۴۲ش/۱۹۶۳م، علی‌رغم اذعان به اهمیت توسعه صنعت جهانگردی در کشور، بودجه‌ای برای تأسیسات جهانگردی اختصاص نداده بود. در طی برنامه‌های عمرانی چهارم و پنجم، اقدامات بسیاری در زمینه ساخت و توسعه تأسیسات اقامتی و پذیرایی صورت گرفت. با این حال، استان اصفهان سهم کوچکی از تحول تأسیسات اقامتی و پذیرایی کشور را داشت و صرف‌نظر از استان مرکزی با محوریت شهر تهران به‌عنوان پایتخت، استان‌های فارس، خراسان، خوزستان، مازندران و گیلان بیش از استان اصفهان تأسیسات اقامتی داشتند. این پژوهش به روش تحلیل تاریخی و با رویکرد توصیفی و تحلیلی بر اساس اسناد آرشیوی و گزارش‌های دولتی، مصاحبه فعال و مطالعات کتابخانه‌ای نگاشته شده است.

واژگان کلیدی: صنعت جهانگردی، تأسیسات جهانگردی، سازمان جلب سیاحان، استان اصفهان، حکومت پهلوی.

۱. شناسه دیجیتال (DOI): 10.22051/HII.2021.35956.2465

۲. دکترای تخصصی تاریخ ایران اسلامی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران: sbakhtiari88@yahoo.com

مقدمه

در اواخر قرن نوزدهم میلادی، گردشگری به‌عنوان پدیده‌ای نوین و صنعتی بدون دود در جهان مطرح شد. انقلاب صنعتی، بهبود وسایل ارتباطی و حمل‌ونقل و ارزانی آن در کنار افزایش ساعت‌های فراغت از کار، منجر به افزایش تقاضا برای سفر در بین طبقه متوسط و کم‌درآمد جامعه شد و این رویکرد، به صنعتی شدن جهانگردی انجامید. ایران همانند بسیاری از کشورهای در حال توسعه، سعی داشت از تحول نوینی که در عرصه این صنعت در دنیا به‌وجود آمده بود، استفاده کند، اما همواره یک مانع بزرگ در راه رسیدن به توسعه جهانگردی وجود داشت و آن هم فراهم‌آوردن زیرساخت‌های تأسیساتی و عمرانی در کشوری بود که حتی راه شوسه هم نداشت. این تصور و دیدگاه در بین عموم مسئولان کشور وجود داشت که زمانی می‌توان برای جلب سیاحان، اقدامات اساسی انجام داد که همه امکانات پذیرایی از سیاحان در کشور مهیا باشد؛ وگرنه آمادورفت این جهانگردان، نتیجه معکوس به‌همراه داشته و نارضایتی آنها، وجهه مملکت را در انظار جهانی خدشه‌دار خواهد کرد. در طول دوره پهلوی دوم، در کنار ساخت راه‌ها و محورهای ارتباطی، تقویت واحدهای حمل‌ونقل و ارتباطات، مطالعات بسیاری در زمینه توسعه زیرساخت‌های تأسیساتی جهانگردی صورت گرفت. هتل‌ها، مهمان‌خانه‌ها و مسافرخانه‌ها و رستوران‌های بسیاری در سطح کشور ساخته شد و در کنار آن آموزش‌های لازم چگونگی برخورد با گردشگران به مدیران و کارکنان هتل‌ها و رستوران‌ها داده شد. البته با همه اقداماتی که در زمینه توسعه صنعت هتلداری در کشور صورت گرفت؛ همواره یکی از موانع مهم توسعه صنعت گردشگری در ایران، کمبود تأسیسات پذیرایی و اقامتی و پایین بودن سطح کیفیت خدمات در بیشتر مهمان‌خانه‌ها، مهمان‌سراها و مسافرخانه‌ها بود.

استان اصفهان در سیاست‌گذاری‌های توسعه جهانگردی حکومت پهلوی، به‌عنوان قطبی مهم در جهانگردی کشور، اهمیت بسیاری داشت. در جریان برنامه‌های عمرانی سوم، چهارم و پنجم، راه‌ها و محورهای ارتباطی، خطوط ریلی و هوایی، امکانات و تسهیلات گردشگری استان توسعه و افزایش یافت. همچنین چند طرح عمرانی و گردشگری از جمله طرح جامع کوکس، ارگانیک و طرح جامع ایران و یونسکو در اصفهان تا حدی به اجرا درآمد که در بهبود زیرساخت‌های صنعت گردشگری و توسعه آن در استان نقش به‌سزایی داشت. تأسیسات اقامتی و پذیرایی از دیگر زیرساخت‌های گردشگری استان اصفهان است که در این دوره با سرعت یکنواختی افزایش یافته است. با این رویکرد، این پژوهش به دنبال پاسخ‌گویی به پرسش‌های زیر است:

فصلنامه علمی تاریخ اسلام و ایران دانشگاه الزهراء(ع)، سال ۳۱، شماره ۵۱، پاییز ۱۴۰۰ / ۴۱

- تأسیسات اقامتی و پذیرایی استان اصفهان در طول دوره پهلوی دوم چه وضعیتی داشت؟
- عملکرد برنامه‌های عمرانی در جهت توسعه تأسیسات جهانگردی استان اصفهان چگونه بود؟

- استان اصفهان در توسعه تأسیسات اقامتی و پذیرایی در سطح ملی چه جایگاهی داشت؟
مدعای اصلی نگارنده مقاله این است که در دوره پهلوی دوم، ساخت و ارتقای تأسیسات جهانگردی با سرعتی یکنواخت رو به افزایش بود. فعالیت تأسیساتی سازمان جلب سیاحان در استان اصفهان در جریان برنامه چهارم و پنجم عمرانی در مقایسه با استان مرکزی و فارس اندک بود. تأسیسات اقامتی و پذیرایی استان اصفهان در سطح ملی، سهم کوچکی از تحول مهمان‌خانه‌های کشور را در دوره پهلوی داشت. درباره چگونگی عملکرد برنامه‌های عمرانی در زمینه تأسیسات جهانگردی اصفهان و جایگاه آن، تاکنون تحقیق و پژوهشی انجام نشده است؛ از این رو در چارچوب پژوهش‌های تاریخی، برای نخستین بار است که این موضوع بررسی می‌شود. البته گزارش‌های تحقیقی از سازمان برنامه و بودجه در دوره پهلوی موجود است که در کنار شرح عملکرد برنامه‌های عمرانی چهارم و پنجم و رویکرد برنامه عمرانی ششم درباره سیاحت و جهانگردی، به چگونگی تخصیص بودجه و امکانات لازم هر استان در خصوص تأسیسات جهانگردی به‌طور مختصر پرداخته است. در این پژوهش، افزون‌بر اسناد آرشیوی و گزارش‌های دولتی حکومت پهلوی از اسناد منتشرشده نهاد ریاست جمهوری تحت عنوان «اسنادی از صنعت جهانگردی ایران» استفاده شده است.

تأسیسات جهانگردی ایران پیش از دوره پهلوی

نخستین تأسیسات اقامتی ایرانیان، کاروان‌سراهاست که به نام‌های رباط، ساباط، تیمچه، کاربات و خان نیز شناخته می‌شود. کاروان‌سراها از قرن‌ها پیش در مسیر شهرهای تجاری و زیارتی برای رفاه و آسایش بازرگانان و مسافران یا در درون شهرها به‌ویژه بازارها به‌منظور دادوستد کالاهای بازرگانان ساخته شدند. اصفهان و محورهای ارتباطی آن، به دلیل قرارداشتن در مرکز جغرافیای کشور در طول تاریخ به‌ویژه در دوره صفوی که عصر طلایی ایجاد کاروان‌سراهای ایران است، کاروان‌سراهای بسیاری داشت. به طوری که تا قرن دوازدهم شمسی / هجدهم میلادی حدود یک‌هزار و هشتصد کاروان‌سرا در استان اصفهان وجود داشت. البته بسیاری از این کاروان‌سراها به‌مرور زمان از بین رفت و امروز تنها نام آنها در کتب تاریخی و سفرنامه‌ها مانده است. همچنین تکایا که از دوره میانه در کالبد فیزیکی اغلب شهرهای ایران، ترکیه و عراق برای اجرای آداب سماع، رقص و چرخیدن وجود داشت، نوعی مهمان‌پذیر بود که مسافران،

در راه ماندگان، دراویش و بیشتر اهل طریقت در آن می‌آسودند (محمودآبادی و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۵۷). این کاروان‌سراها و تکایا نخستین تأسیسات گردشگری ایران محسوب می‌شدند. در این تأسیسات، هیچ‌گونه وسایل و اثاثیه‌ای وجود نداشت و مسافر باید، خود تمام مایحتاج‌اش را تهیه می‌کرد.

راوندی در کتاب *تاریخ اجتماعی ایران* از مهمان‌خانه‌هایی در اغلب شهرهای بزرگ و کوچک ایران یاد می‌کند که «شبستان» نامیده می‌شد (راوندی، ۱۳۸۲: ۹۹/۵)، اما کوچک‌ترین اشاره‌ای به نمونه‌هایی از آن معماری یا ذکر منبع تاریخی استنادشده به آن نکرده است. واژه شبستان، به معنی خوابگاه، شب‌خانه، خانه تابستانی، حرم‌سرا و قسمت مسقف مسجد است. گذشته درویشان و دیگر مردم در شبستان مسجد عبادت می‌کردند و در آنجا به خواب می‌رفتند. از آنجا که قرن‌هاست مساجد از ارکان جدایی‌ناپذیر شهرهای بزرگ و کوچک و روستاهای کشور بوده‌اند (پیرمادیان و دیگران، ۱۳۹۳: ۲۲۸-۲۰۷)، به نظر می‌رسد، منظور راوندی، شبستان مساجد و زیارتگاه‌ها باشد. پذیرش وجود مهمان‌خانه در همه شهرهای بزرگ و کوچک، آن هم زمانی که در قرن نوزدهم و آستانه قرن بیستم، تعداد انگشت‌شماری مسافرخانه در شهرهای بزرگ وجود داشته، تنها با این فرضیه، امکان‌پذیر است.

در دوره قاجار، مسافران در کاروان‌سراها اقامت می‌کردند. البته بیشتر سیاحان و سفرا در اصفهان، در منطقه جلفا و مسیحی‌نشین ساکن می‌شدند. برخی از سیاحان خارجی هم، اتاقی را در خانه‌ای نزدیک بازار اجاره می‌کردند. هرچند کمتر کسی حاضر می‌شد که خانه خود را به یک فرد غیرمسلمان اجاره دهد. شاه، شاهزادگان و وزرا و دیگر میهمانان عالی‌رتبه در خانه شاهزاده حاکم یا نایب‌الحکومه و تجار بزرگ اسکان می‌یافتند. برخی از سیاحان، همانند مأمور دیوان به موجب حکمی که در دست داشتند، در روستاها در هر خانه و کاشانه‌ای که راهنما مناسب می‌دید، می‌توانستند اتراق کنند. بنابر حکم مذکور، آن سیاحان در مقابل خدماتی که به آنها عرضه می‌شد، مجبور نبودند هزینه‌ای پرداخت کنند (کرمانی، ۱۳۵۶: ۵۴). در شهرهای بزرگ و در مناطق ایلات و عشایر، آن حکم، کاغذپاره‌ای بود که تنها مقامات دولتی را مجبور می‌کرد، تسهیلاتی را فراهم کنند و در آن مناطق، سیاحان بدون پرداخت حق‌الزحمه، نمی‌توانستند خدمات پذیرایی دریافت کنند.

قدیمی‌ترین هتل مدرن باقیمانده از دوره قاجار، «گراندهتل تهران» است که مهاجری قفقازی آن را ساخته است. از دیگر هتل‌ها و مهمان‌خانه‌های ایران در این دوره، می‌توان به مهمان‌خانه دولتی حسن‌آباد (ناصرالدین‌شاه قاجار، ۱۳۸۱: ۸۰)، مهمان‌خانه دولتی سپهسالار یا عمارت بهارستان (دولت‌آبادی، ۱۳۷۱: ۲/۸۳)، مهمان‌خانه قزوین که لرد کرزن آن را بهترین

فصلنامه علمی تاریخ اسلام و ایران دانشگاه الزهراء^(ع)، سال ۳۱، شماره ۵۱، پاییز ۱۴۰۰ / ۴۳

مهمان‌خانه ایران توصیف کرده (کرزن، ۱۳۸۰: ۱/ ۷۴)، مهمان‌خانه کرج که مدیر آن آشپز فرانسوی سابق شاه بود (همان: ۷۵)، مهمان‌خانه قم در جوار حرم حضرت معصومه (همان: ۲/ ۱۲) و مهمان‌خانه همدان با مدیر فرانسوی‌اش (فراهانی، ۱۳۸۵: ۱/ ۳۲۷) اشاره کرد. ناگفته نماند که شهرهایی مانند رشت و مازندران پیش از قرن سیزدهم شمسی / قرن نوزدهم میلادی هتل‌ها و مهمان‌خانه‌هایی داشتند و از مهمان‌های ایرانی و خارجی پذیرایی می‌کردند. شهر مشهد نیز دارای چند مهمان‌خانه بود. حتی ناصرالدین‌شاه در ۱۲۳۸ ش/ ۱۸۵۹ م مهمان‌خانه‌ای برای زوار «با کمال وسعت و عظمت» بنا کرد (اعتمادالسلطنه، ۱۳۶۷: ۳/ ۱۸۲۲). با این حال، چون ایرانیان چندان علاقه‌ای به اقامت در هتل نداشتند و اغلب خانه‌های شخصی را اجاره یا آشنایان از مسافران پذیرایی می‌کردند، شغل هتلداری، بیشتر با کساد روبه‌رو بود و هتلدار برای جبران هزینه‌ها، مبلغ کرایه اتاق را افزایش می‌داد. حتی در مشهد که زوار بسیاری در آن شهر اسکان می‌یافتند، هتل‌ها با ورشکستگی روبه‌رو می‌شدند. مهدی‌قلی هدایت می‌نویسد که در هتلی در رشت اقامت کرده که گران‌تر از هتل‌های درجه یک پاریس و برلین بوده و دلیل آن کسادی مسافر بوده است (هدایت، ۱۳۸۵: ۳۳۹). جمال‌زاده به نقل از روزنامه ایران‌شهر، نرخ مهمان‌خانه در تهران در ۱۲۹۳/۱۹۱۴ را ماهی ۳۵ تومان و کرایه خانه با ۳ تا ۵ اتاق به همراه آشپزخانه و زیرزمین را ماهی ۱۲ تا ۲۵ تومان برآورد کرده است (جمال‌زاده، ۱۳۳۵: ۱۸۵). بر این اساس، نرخ یک اتاق در مهمان‌خانه ماهی بین ۱۰ تا ۲۳ تومان گران‌تر از کرایه یک خانه بوده است. از این رو، گرانی کرایه اتاق در هتل و مهمان‌خانه همواره نقش به‌سزایی در رکود جریان هتلداری در ایران داشته است. به طوری که در دهه اول حکومت پهلوی، به تعداد هتل‌ها و مهمان‌خانه‌های دوره قاجار نه تنها افزوده نشده، بلکه بسیاری از آنها در آن مقطع زمانی فعال نبوده‌اند.

تأسیسات جهانگردی استان اصفهان در دوره پهلوی اول

تأسیسات جهانگردی، به واحدهایی گفته می‌شود که به قصد ارائه خدمات و کسب درآمد برای پذیرایی و اقامت جهانگردان داخلی و خارجی تأسیس شده‌اند. این تأسیسات در دوره پهلوی شامل هتل، هتل آپارتمان، مهمان‌پذیر، سفره‌خانه سنتی، زائرسرا، پانسیون، مهمان‌سرا، رستوران، جای‌خانه، مراکز اقامتی جوانان و اردوگاه‌های جهانگردی بود. فرد ریچاردز^۱، سیاح انگلیسی که در ۱۳۰۹ ش/ ۱۹۳۰ م از ایران بازدید کرده، با اشاره به شهرت ایران در نداشتن وسایل آسایش و مهمان‌خانه‌هایی با امکان سکونت، در کتابش می‌نویسد که تنها سه مهمان‌خانه معتبر

1. Fred Richards.

در سراسر ایران وجود دارد که یکی در قزوین، یکی در اصفهان و دیگری در همدان است (ریچاردز، ۱۳۷۹: ۱۳۲). منظور ریچاردز از مهمان‌خانه اصفهان، مهمان‌خانه «آمریک یا آمریکا» بود که در ۱۳۰۷ش/۱۹۲۸م «تونی هوانسیان» عکاس نامی اصفهان آن را در ضلع غربی چهارباغ عباسی، روبه‌روی مدرسه چهارباغ ساخت (استادوخ، ۱۳۰۹). کرایه هتل مذکور، گران و به اندازه مهمان‌خانه‌های تهران بود، در حالی که قیمت ارزاق و کرایه محل در تهران چند برابر اصفهان بود (روزنامه اخگر، ۱۳۱۰: ۱۹ فروردین). این هتل که بیشتر میزبان هیئت‌های رسمی و سیاحان خارجی بود، در ۱۳۱۳ش/۱۹۳۴م به هتل فردوس تغییر نام داد (روزنامه اخگر، ۱۳۱۳: ۲۷ اسفند؛ همان، ۱۳۱۴: ۱۸ فروردین؛ همان، ۱۳۱۴: ۴ اردیبهشت). این هتل که در دهه اول سلطنت پهلوی، تنها هتل مدرن استان اصفهان شناخته می‌شد، در دهه چهل، جزو هتل‌های یک ستاره بود (ساکماص، ۲۹۳-۳۹۱۹). به جز این هتل، مسافرخانه‌هایی در اصفهان وجود داشت که بیشتر شبیه کاروان‌سرا اداره می‌شد. این مکان‌ها خدمات پذیرایی و اقامتی مناسبی به مسافران ارائه نمی‌دادند و همچنان از «چراغ‌های کثیف دودکننده نفتی» استفاده می‌کردند. با این حال، انصاف و مروت مهمان‌خانه‌های اصفهان در معامله با مسافران، کمتر از دزدان سرگردنه نبود (روزنامه اخگر، ۱۳۱۰: ۱۹ فروردین). در ۱۳۱۶ش/۱۹۳۷م مهمان‌خانه ایران‌تور در محوطه باغی در چهارباغ ساخته شد. این مهمان‌خانه تا اوایل دهه چهل شمسی، بهترین مهمان‌خانه اصفهان و بیشتر میزبان مسافران خارجی بود (روزنامه اخگر، ۱۳۱۶: ۱۵ مهر ۱۳۱۶؛ روزنامه مجاهد، ۱۳۳۵: ۱۸ اردیبهشت).

تأسیسات جهانگردی اصفهان در دوره پهلوی دوم

در شهریور ۱۳۲۹ش/سپتامبر ۱۹۵۰م طرح برنامه عمرانی هفت‌ساله اصفهان پیرو طرح برنامه هفت‌ساله اول کمیسیون برنامه مجلس شورای ملی کلید خورد (شهوند و دیگران، ۱۳۹۹: ۱۴۷). در گزارش این طرح در قسمت «مهمان‌خانه عمومی» آمده که اصفهان مهمان‌خانه عمومی ندارد و تنها مهمان‌خانه معتبر آن «ایران‌تور» است که قیمت کرایه اتاق و غذا را به دلیل مسافر زیاد و نداشتن اتاق کافی، گران حساب می‌کند. همچنین در اصفهان مهمان‌خانه مجللی وجود ندارد که بتوان از مهمان‌های خاص پذیرایی کرد. «مکرر در مکرر هنگام تشریف‌فرمایی ملوکانه از منازل اشخاص استفاده می‌شود و حتی دو مرتبه هم در عمارت استانداری که فاقد کلیه وسایل پذیرایی می‌باشد نزول اجلال فرموده‌اند.» (ساکما، ۲۲۰-۱۶۳۷) برای نخستین بار استانداری استان دهم (اصفهان) در آذر ۱۳۲۹ش/دسامبر ۱۹۵۰م از طریق وزارت کشور درخواست کرد که در هنگام تنظیم بودجه، هزینه ساخت یک مهمان‌خانه مجلل و بزرگ را برای اصفهان منظور کنند؛ زیرا در شهر بزرگ و تاریخی اصفهان، مهمان‌خانه مناسب برای

فصلنامه علمی تاریخ اسلام و ایران دانشگاه الزهراء^(س)، سال ۳۱، شماره ۵۱، پاییز ۱۴۰۰ / ۴۵

پذیرایی از گردشگران وجود ندارد. سازمان برنامه به دلیل نداشتن بودجه کافی با این درخواست مخالفت کرد. در مکاتبات بعدی استاندار اصفهان ضمن بیان اینکه شهرداری اصفهان قادر به ساخت این مهمان‌خانه نیست و در حال حاضر در اصفهان، ثروتمند سخاوتمندی وجود ندارد که در این زمینه اقدام کند (اسنادی از صنعت جهانگردی ایران، ۱۳۸۰، ج ۱: سند شماره ۹۲). علی‌رغم مکاتبات بسیار استاندار با وزارت کشور و اداره سیاسی و سازمان برنامه، بودجه‌ای برای این کار تعیین نشد. در ادامه نیز ملی‌شدن صنعت نفت، دولت مصدق، خزانه خالی و کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ ش/ ۱۹ آگوست ۱۹۵۳ م، مجالی برای مطرح کردن هیچ درخواست مالی برای استانداری باقی نگذاشت.

امیرقاسم فولادوند، استاندار اصفهان، در ۱۳۳۳ ش/ ۱۹۵۴ م، در نامه‌ای به نخست‌وزیر فضل‌الله زاهدی، مکاتبات استانداری دوره قبل از نخست‌وزیری مصدق را پیگیری کرد. وی با استناد به تصمیم دولت به تخصیص درآمد حاصل از فروش نفت به عمران و آبادی کشور و فراهم‌آوردن زمینه‌های پیشرفت در تمامی امور عمرانی، خواستار اعتبار و بودجه کافی برای ساخت مهمان‌خانه‌ای مجلل در کنار زاینده‌رود و بازسازی و مرمت آثار تاریخی اصفهان شد. او ضمن اشاره به توجه هر ساله مستشرقان و گردشگران به آثار تاریخی اصفهان و نبود مهمان‌خانه‌ای آبرومند در این شهر، پیشنهاد کرد که دولت وامی با اقساط بلندمدت به شهرداری بدهد تا در باغ شرکت پنبه اصفهان که در کنار زاینده‌رود در خیابان کمال اسماعیل قرار دارد، مهمان‌خانه‌ای بسازد. پاسخ نامه در مجموعه اسناد موجود نیست، اما در حاشیه این سند از جانب نخست‌وزیر نوشته شده: «فرمودند شهر به این بزرگی است. رؤسای کارخانه و رجال را جمع کنند که یک هتل بسازند. هم هتل دارند و هم آبروی دولت یگانه امنیت و فدی را» (همان: سند شماره ۱۰۱). سازمان برنامه در اسفندماه ۱۳۳۴ ش/ مارس ۱۹۵۶ م، دویست میلیون ریال اعتبار به صورت وام، برای ساخت دوازده مهمان‌خانه در دوازده شهر تهران، اصفهان، مشهد، کرمانشاه، اهواز و غیره در نظر گرفت و چنین برآورد کرد که در صورت ساخت این مهمان‌خانه‌ها تا مدتی رفع احتیاج شده است (همان: سند شماره ۱۰۹ و ۱۱۱). در حالی که یک مهمان‌خانه با صد اتاق برای گردشگرانی که به اصفهان سفر می‌کردند، کافی نبود. هرچند با توجه به گزارشی در روزنامه مجاهد، اصفهان حتی در اولویت تأسیس مهمان‌خانه‌های مذکور نبوده است (روزنامه مجاهد، ۱۳۳۵: ۱۱۸ اردیبهشت).

نخستین تجربه اصفهان در تبدیل کاروان‌سراها به تأسیسات گردشگری، کاروان‌سرای مادرشاه بود. این کاروان‌سرا و بازارچه آن را آخرین پادشاه صفوی، شاه سلطان‌حسین (۱۱۰۱-۱۰۷۳ هـ ش/ ۱۶۹۴-۱۷۲۲ م) برای وقف مدرسه چهارباغ ساخت و در دهه سی شمسی/ دهه

پنجاه میلادی حدود سیصد سال قدمت داشت. پس از حمله افغان‌ها و انقراض حکومت صفوی در ۱۱۰۲ش/۱۷۲۳م، کاروان‌سرای مذکور که بیش از هرچیز یک مهمان‌خانه برای مسافران اهل معامله بود، متحمل صدمات بسیاری شد. مصطفی قلی‌خان فراش‌باشی، این کاروان‌سرا را در ۱۲۶۳ش/۱۸۸۴م به دستور ظل‌السلطان به‌منظور اسکان قشون فتح‌آباد مرمت کرد (روزنامه فرهنگ اصفهان، ۱۳۰۱ق، ۲۷ ذی‌العقده). سپس در دوره رضاشاه برای مدتی انبار شکر و قند بود و پس از آن به ارتش سپرده شد. شورای عالی جهانگردی در ۱۳۳۶ش/۱۹۵۷م پس از بررسی موقعیت کاروان‌سرای مادرشاه و نزدیکی آن به مجموعه آثار میدان نقش جهان، تصمیم گرفت که کاروان‌سرای مخروبه مادرشاه را با حفظ معماری صفوی مرمت کند و کاربری آن را به یک هتل باشکوه تغییر دهد. بنابراین شرکت بیمه، کاروان‌سرای مادرشاه را به مدت شصت سال از اداره اوقاف استان اجاره کرد. بازسازی آن در ۱۳۳۶ش/۱۹۵۷م آغاز شد و در ۱۳۴۵ش/۱۹۶۶م پایان یافت. حفظ اصالت معماری صفوی در بازسازی این بنای باشکوه و مجلل مهم‌ترین هدف هنرمندان و صنعتگرانی بود که در خلق این اثر نقش داشتند (Bakhtiari & Allahyari, 2018: 30-33).

در بهمن ۱۳۳۸ش/فوریه ۱۹۶۰م حمید فرزانه، مدیر مسئول «شرکت پرس توریست» در نامه‌ای به نخست‌وزیر وقت، به کمبود هتل در شهرستان‌ها، به‌ویژه اصفهان که تنها دو هتل در دسترس برای سیاحان داشت و نبود استراحتگاه یا مجتمع خدماتی بین راهی مناسب بین شهرهای تهران، اصفهان، شیراز، همدان و کرمانشاه اشاره کرد (اسنادی از صنعت جهانگردی ایران، ۱۳۸۰، ج ۲: سند شماره ۱۳۷). البته با توجه به آمار سازمان جلب سیاحان، در آن سال، اصفهان ۱۱ مهمان‌خانه فعال داشته که ۱۵۵ نفر در آن شاغل بودند (آمار جهانگردی ایران سال ۱۳۴۷ و ۱۳۴۸: ۲۴۹ - ۲۴۶). به نظر می‌رسد، فرزانه، هتل ایران‌تور و هتل اصفهان را که سه ستاره بودند، تنها مهمان‌خانه‌های مفید برای سیاحان دانسته است. استانداری استان اصفهان در اسفند ۱۳۴۰ش/مارس ۱۹۶۲م، از تمام شهرداری‌های استان خواست که فهرستی از هتل‌ها و مهمان‌خانه‌های شهرشان برای استانداری ارسال کنند. اکثر شهرهای استان، فاقد کمترین امکانات اقامتی و پذیرایی از گردشگران بودند. شهربانی استان اصفهان، تعداد هتل‌ها و مسافرخانه‌های دارای پروانه را پنجاه باب گزارش کرده که شامل دو هتل سه ستاره، پنج هتل دو ستاره، ده هتل یک ستاره و سی‌وسه مسافرخانه بود (ساکماص، ۲۹۳-۳۹۱۹). فهرست مهمان‌خانه‌های اصفهان در ۱۳۴۰-۱۳۴۱ش/۱۹۶۱-۱۹۶۲م و ۱۳۴۳-۱۳۴۲ش/۱۹۶۴-۱۹۶۳م در جدول (۱) آمده است.

فصلنامه علمی تاریخ اسلام و ایران دانشگاه الزهراء^(س)، سال ۳۱، شماره ۵۱، پاییز ۱۴۰۰ / ۴۷

جدول ۱. هتل های اصفهان در ۱۳۴۰-۱۳۴۱ش و ۱۳۴۲-۱۳۴۳ش (ساکماص، ۲۹۳-۳۹۱۹).				
سال	هتل های سه ستاره	هتل های دو ستاره		هتل های یک ستاره
۱۳۴۰-۱۳۴۱	هتل اصفهان	هتل سیروس	هتل ت ت ث	هتل جهان
	هتل ایران تور	هتل کسری	هتل ایران	هتل داریوش
				هتل آسیای قرمز
				هتل اصفهان نو
				هتل زاینده رود
هتل گلزار	هتل پارس	هتل گلستان		
۱۳۴۲-۱۳۴۳	هتل اصفهان	هتل سیروس	هتل کسری	هتل جهان
	هتل ایران تور	هتل ایران	هتل ساحل	هتل ت ت ث
				هتل گیتی
				هتل پارس
				هتل زاینده رود
هتل گلزار	هتل کاوه	هتل کارون		

همان طور که در جدول فوق دیده می شود، هتل های دو ستاره شامل هتل سیروس در محل کنونی مترو در خیابان چهارباغ نبش خیابان عباس آباد؛ هتل کسری در محل کنونی سرای قزلباش چهارباغ؛ هتل ت ت ث که به اصغر ت ت ث نیز شناخته می شد، در خیابان عباس آباد و هتل ایران در خیابان چهارباغ، کوچه منطقه و هتل های یک ستاره شامل هتل جهان (امریک)، پارس، داریوش، طوس و گلستان در خیابان چهارباغ؛ هتل گلزار در کوچه کازرونی خیابان چهارباغ؛ هتل زاینده رود و هتل گیتی در خیابان شاه پور؛ هتل آسیای قرمز در خیابان فروغی و هتل اصفهان نو در دروازه تهران بود. مدیر هتل طوس، محمد علی جهانی بود که دو خانه را در هم انداخت و با تغییراتی در آن، به اسکان مسافران پرداخت. این هتل اکنون به صورت مهمان خانه، فعال است. مدیر هتل گلستان، علی گلستان بود که در اواخر دهه بیست شمسی در خیابان چهارباغ، نرسیده به خیابان آمادگاه به مسافران خدمات اقامتی ارائه می داد که بیش از چهار دهه است که دیگر وجود ندارد. هتل داریوش در دروازه دولت، ابتدای چهارباغ پایین نیز تا چند سال پیش به صورت مهمان پذیر، خدمات اقامتی داشته و در حال حاضر مخروبه است (رضایت (مصاحبه)، ۱۳۹۸؛ وزیری (مصاحبه)، ۱۳۹۸؛ باقریان، حسن (مصاحبه)، ۱۳۹۸؛ کریمیان (مصاحبه)، ۱۳۹۸).

کساد صنعت هتلداری در اصفهان و طولانی بودن سوددهی سرمایه گذاری، مانع از سرمایه گذاری بخش خصوصی می شد (مذاکرات مجلس سنا، ۱۳۴۳: ۲۵ آبان). همان طور که در

جدول (۱) دیده می‌شود، در طول یک تا دو سال، نه تنها به تعداد هتل‌های اصفهان افزوده نشده، بلکه کاهش یافته است. هتل ت‌ت‌ث از فهرست هتل‌های دو ستاره به هتل یک ستاره تنزل یافته و هتل ساحل که در میدان انقلاب بوده و در حال حاضر تعطیل است، به فهرست هتل دو ستاره افزوده شده است. هتل یک ستاره طوس، داریوش، آسیای قرمز و گلستان در فهرست هتل‌های یک ستاره نیست و افزون‌بر هتل ت‌ت‌ث، هتل کارون و کاوه به فهرست هتل‌های یک ستاره اضافه شده است. هتل کارون، در ابتدای خیابان حکیم نظامی قرار دارد و بنابه تبلیغی که از این هتل در کتاب *راهنمای اصفهان* چاپ شده، با کلیه وسایل و رستوران و حمام به مسافران خدمات اقامتی و پذیرایی ارائه می‌داده و مدیر آن، مهدی مصبریان بوده است (عظاپور، ۱۳۴۳: ۸۶). هتل کاوه در خیابان فروغی قرار داشت (رضایت (مصاحبه)، ۱۳۹۸). یکی از هتل‌هایی که در فهرست شهرداری به آن اشاره نشده و به نظر می‌رسد، در آن موقع، مهمان‌پذیر بوده و بعدها به هتل یک ستاره ارتقا یافته باشد؛ هتل رودکنار است که در حاشیه زاینده‌رود و در نزدیکی خیابان پهلوی (مطهری) قرار داشت. حیدر باقریان در ۱۳۴۲/ش/۱۹۶۲م هتل مذکور را اجاره کرد. سپس در ۱۳۵۳/ش/۱۹۷۵م با دریافت سه میلیون ریال وام، هتل اصفهان سه ستاره با صد اتاق را در جنب هتل رودکنار ساخت (باقریان، ۱۳۹۸). در ۱۳۴۸/ش/۱۹۷۰م نیز یدالله کولانی، هتل دو ستاره نقش جهان را تأسیس کرد که هم اکنون نیز فعال است و فرزندش آن را اداره می‌کند (کولانی (مصاحبه)، ۱۳۹۸).

تأسیسات اقامتی و پذیرایی استان اصفهان و برنامه‌های عمرانی

در برنامه اول و دوم عمرانی (۱۳۴۰-۱۳۲۷/ش/۱۹۶۱-۱۹۴۸م) بودجه‌ای برای جلب سیاحان و تأسیسات اقامتی جهانگردی اختصاص داده نشد. در گزارش عملکرد برنامه عمرانی سوم ۱۳۴۶-۱۳۴۱/ش/۱۹۶۷-۱۹۶۲م نیز اثری از تخصیص اعتبار برای سازمان جلب سیاحان نیست (گزارش عملکرد برنامه عمرانی سوم ۱۳۴۶-۱۳۴۱/ش/۱۳۵-۷)، اما با بررسی گزارش‌های سه‌ماهه اول تا چهارم برنامه سوم عمرانی، بودجه محدودی از بخش ارتباطات و مخابرات دیده می‌شود که در سه سال اول فقط برای راه‌اندازی تأسیسات اداری سازمان جلب سیاحان در تهران و برخی از استان‌ها و ساخت و تجهیز متل‌های ده اتاقی تبریز و ماکو و پنج اتاقی قصر شیرین بوده است (گزارش عملیات برنامه عمرانی سوم تا پایان سال ۱۳۴۲، بی‌تا: ۸۷ و ۸۶). از آنجا که یکی از وظایف مهم سازمان جلب سیاحان، احداث هتل‌ها و توقفگاه‌ها در شهرها و مسیر راه‌ها بود (ساکما، ۲۹۷-۵۴۱۸۷)، در ۱۳۴۴/ش/۱۹۶۵م بودجه مجزایی برای ساخت و توسعه تأسیسات جهانگردی در سراسر کشور در نظر گرفته شد که به صورت وام در

فصلنامه علمی تاریخ اسلام و ایران دانشگاه الزهراء^(س)، سال ۳۱، شماره ۵۱، پاییز ۱۴۰۰ / ۴۹

اختیار شهرداری‌ها و بخش خصوصی گذاشته شد (گزارش پیشرفت عملیات عمرانی برنامه سوم تا پایان سه ماهه دوم سال ۱۳۴۶، بی تا: ۷۳۴). تأسیسات اقامتی و پذیرایی استان اصفهان شامل هتل و مهمان‌خانه، مهمان‌سرا، مسافرخانه، رستوران و جای‌خانه، تأسیسات آب معدنی، اقامتگاه جوانان، خانه بیلاقی و اردوگاه جهانگردی بود که در ذیل به وضعیت هریک از آنها در برنامه‌های سوم تا پنجم عمرانی (۱۳۵۶-۱۳۴۱ش/۱۹۷۸-۱۹۶۲م) پرداخته می‌شود:

- **هتل و مهمان‌خانه**، به تأسیساتی گفته می‌شود که برای جهانگردان، محل سکونت موقت تأمین کند و بتواند خدمات پذیرایی را جهت رفاه مشتریان عرضه دارد (ایران‌گردی و جهانگردی در برنامه ششم عمرانی کشور، ۲۵۳۶: ۱۲۷). بر اساس گزارش‌های عملکرد برنامه سوم عمرانی، سازمان برنامه در ۱۳۴۴ش/۱۹۶۵م وامی به مبلغ یکصد و پنجاه میلیون ریال برای تکمیل «مهمان‌سرای شاه‌عباس کبیر» به شرکت بیمه ایران پرداخت کرد (گزارش پیشرفت عملیات عمرانی سه ماهه اول سال ۱۳۴۴، بی تا: ۱۰۲۱ و ۱۰۲۰؛ گزارش پیشرفت عملیات عمرانی سه ماهه سوم سال ۱۳۴۴، بی تا: ۸۷۱). همچنین برای تکمیل «هتل کوروش کبیر» وامی از طریق اعتبار وام تأسیسات جهانگردی شهرداری‌ها در نظر گرفته شد (گزارش پیشرفت عملیات عمرانی سه ماهه سوم سال ۱۳۴۴، بی تا: ۴۰۱). در ۱۳۴۶ش/۱۹۶۸م شرکت سهامی تأسیسات جهانگردی تأسیس شد و اداره ۴۲ مهمان‌سرای احداث شده از طریق سرمایه‌گذاری سازمان جلب سیاحان را تا ۱۳۵۰ش/۱۹۷۱م به عهده داشت (ابری، ۱۳۵۱: ۱۰۰ و ۱۰۱). این شرکت دولتی که سهام‌دار اصلی آن، سازمان جلب سیاحان بود، در برنامه عمرانی چهارم برای ساخت تأسیسات اقامتی و پذیرایی، مبلغ چهل میلیون دلار اعتبار گرفت (The situation of tourism in the South Asian region, 1968: 83, 32). سازمان جلب سیاحان از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم دولت، اعطای وام به شهرداری و بخش خصوصی، نظارت و همکاری بر تبدیل ساختمان به مهمان‌خانه و مهمان‌سرا، ۱۸۲ فعالیت تأسیساتی را تا پایان ۱۳۵۲ش/۱۹۷۴م به اتمام رسانید که از این تعداد، تنها ۱۲ مورد (۸ مهمان‌خانه و ۴ مهمان‌سرا) به استان اصفهان اختصاص یافته که در مقایسه با استان مرکزی و فارس ناچیز بود. فعالیت‌های تأسیساتی سازمان جلب سیاحان در استان اصفهان در طول برنامه چهارم و پنجم عمرانی به شرح زیر است:

۱. اعطای وام به بخش خصوصی برای ایجاد یک مهمان‌خانه یک ستاره دارای هفده اتاق در کاشان؛
۲. اعطای وام به بخش خصوصی برای ایجاد یک مهمان‌خانه چهار ستاره دارای یکصد و چهل و چهار اتاق در اصفهان (هتل عالی قاپو)؛

۳. اعطای وام پنج میلیون ریالی به بخش خصوصی برای ایجاد یک مهمان‌خانه سه ستاره که لوفان با یکصدویست اتاق در اصفهان آن را ساخت که در سه ماهه چهارم ۱۳۵۱ش/۱۹۷۳م حدود ۶۵ درصد پیشرفت کرده بود و طرح توسعه آن در طول برنامه پنجم عمرانی ادامه یافت. این هتل همان هتل داریوش سابق است که در همان دوره پهلوی به نام هتل پیروزی تغییر نام داد و اکنون هتل چهار ستاره است (گزارش پیشرفت عملیات عمرانی برنامه چهارم تا پایان سه ماهه چهارم سال ۱۳۵۲ و ۱۳۵۱: ۴۰۵-۴۰۱ و (Tourism in Iran (Persia), 1973: 113, 35

۴. اعتبار اولیه برای احداث هتل دو ستاره با هفتاد و دو اتاق از برنامه تأسیسات متوسط جهانگردی به صورت وام چهار میلیون ریالی به بخش خصوصی در اصفهان (جهانگردی: موافقت‌نامه‌های طرح ۱۳۵۲، بی تا: ۱۶)؛

۵. موافقت و نظارت بر تبدیل ساختمان بیست اتاق به مهمان‌خانه یک ستاره که منصور متین در اصفهان مسئول آن بود؛ همان هتل توریست فعلی که از ابتدا در اجاره محمود و مهدی وزیری بوده و اکنون مدیر آن محمود وزیری است (وزیری (مصاحبه)، ۱۳۹۸)؛

۶. وام دو میلیون ریالی به بخش خصوصی برای احداث هتل یک ستاره با بیست اتاق در شهر داران شهرستان فریدن از محل برنامه تأسیسات ارزان جهانگردی در طول برنامه پنجم (جهانگردی: موافقت‌نامه‌های طرح ۱۳۵۲، بی تا: ۲۱)؛

۷. موافقت و نظارت بر تبدیل ساختمان چهارده اتاق به مهمان‌خانه یک ستاره در اصفهان که تابش مسئولیت آن را بر عهده داشت (هتل پرسپولیس در خیابان مسجد سید)؛
۸. موافقت و نظارت بر تبدیل ساختمان شش اتاق به مهمان‌خانه یک ستاره در اصفهان زیر نظر قمر امامی؛

۹. تأمین کالاهای ضروری مهمان‌خانه کشور، با استفاده از معافیت سود بازرگانی برای پانزده مهمان‌خانه که یکی از آنها «مهمان‌خانه لوکس بین‌المللی کورس کبیر اصفهان» (هتل کوثر) بود (گزارش شناخت، عملکرد، ارزشیابی سیاحت و جهانگردی در برنامه چهارم، ۱۳۵۰: ۹۴-۷۲).

- مهمان‌سرا، واحد پذیرایی کوچکی بود که سازمان جلب سیاحان، نه به‌عنوان واحد سودبر، بلکه به‌عنوان یک واحد خدمتی و برای تجهیز و آماده‌کردن شهرهای کوچکی می‌ساخت که فاقد حداقل تأسیسات پذیرایی بودند. (افشارطوس، ۱۳۴۹: ۱۷۸ - ۱۷۷). چهار مهمان‌سرای سازمان جلب سیاحان در استان اصفهان در طول برنامه چهارم و پنجم عمرانی به شرح زیر است:

فصلنامه علمی تاریخ اسلام و ایران دانشگاه الزهراء^(س)، سال ۳۱، شماره ۵۱، پاییز ۱۴۰۰ / ۵۱

۱. مهمانسرای دو ستاره نائین دارای نه اتاق و شانزده تخت از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم دولت در دی‌ماه ۱۳۴۷ش/ژانویه ۱۹۶۹م آغاز و در مهرماه ۱۳۵۰ش/اکتبر ۱۹۷۱م به‌طور رسمی به بهره‌برداری رسید. در ۱۳۵۱ش/۱۹۷۲م تنها ۲۱ درصد اتاق‌های این مهمانسرا اشغال شد و متضرر شد (اسنادی از صنعت جهانگردی ایران، ۱۳۸۰، ج ۳: سند شماره ۲۴۳ و ابری، ۱۳۵۱: ۱۰۲)؛

۲. ایجاد مهمانسرا دارای ده اتاق از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم دولت در نطنز که سازمان جلب سیاحان بیشتر در زمینه ساخت، نظارت و نقشه‌های ساختمانی همکاری کرد. در پایان سه ماهه چهارم سال ۱۳۵۰ش/۱۹۷۲م، حدود ۹۸ درصد ساخت این هتل پایان یافت (گزارش پیشرفت عملیات عمرانی برنامه چهارم تا پایان سه ماهه چهارم سال ۱۳۵۱ و ۱۳۵۰: ۴۲۶)؛

۳. مهمانسرای دو ستاره خوانسار دارای شش اتاق از طریق اعطای وام به شهرداری در آذر ۱۳۴۶ش/دسامبر ۱۹۶۷م آغاز و در خرداد ۱۳۴۹ش/ژوئن ۱۹۷۰م بهره‌برداری شد. این مهمانسرا که تنها مهمانسرای خوانسار بود، فقط ۲۳ درصد از اتاق‌های آن، در نخستین سال تأسیس، اشغال شد و به شدت متضرر شد. در این مهمانسرا قیمت اتاق یک نفره با حمام ۲۰۰ ریال و اتاق دو نفره با حمام ۳۵۰ ریال بود (ابری، ۱۳۵۱: ۱۲۴ و ۱۰۲ - ۱۰۰)؛

۴. مهمانسرای دو ستاره شهرضا با شش اتاق در مرداد ۱۳۴۵ش/آگوست ۱۹۶۶م تأسیس و در بهمن ۱۳۴۷ش/فوریه ۱۹۶۹م به بهره‌برداری رسید. مهمانسرای شهرضا در ۱۳۵۰ش/۱۹۷۲م تنها ۴۱ درصد اتاق‌های آن اشغال می‌شد و ضرر می‌داد. قیمت اتاق در این مهمانسرا، یک نفره با حمام ۲۰۰ ریال، یک نفره بدون حمام ۱۵۰ ریال، دو نفره با حمام ۳۵۰ ریال و دو نفره بدون حمام ۲۵۰ ریال بود (ابری، ۱۳۵۱: ۱۰۰ و ۱۰۱؛ افشارطوس، ۱۳۴۹: ۴۳۴ - ۴۳۲)؛

- مسافرخانه، به تأسیسات اقامتی گفته می‌شود که خدمات اقامتی ارزان‌تری در مقایسه با مهمان‌خانه‌ها و مهمانسراها در دوره پهلوی ارائه می‌داد. این تأسیسات که حتی در پایین‌ترین درجه هتل یک ستاره از لحاظ امکانات و خدمات قرار نمی‌گیرند، بیشترین تعداد اتاق و تخت را در کشور داشتند. با توجه به اینکه هتل‌های یک تا سه ستاره، کرایه اتاق را با حمام و بدون حمام تعیین می‌کردند، بنابراین به‌سختی می‌توان انتظار داشت که اتاق مسافرخانه در دوره پهلوی دارای امکانات بهداشتی بوده باشد. ممکن است تأسیسات بهداشتی آن به‌صورت عمومی در محوطه مسافرخانه بوده باشد. به هر روی، ایران تا پایان سال ۱۳۵۵ دارای ۱۲۹۴ مسافرخانه، ۱۸۵۸۹ اتاق و ۵۰۳۰۱ تخت بود و استان اصفهان تنها ۴ تا ۵ درصد کل کشور را با ۶۵ مسافرخانه، ۷۶۵ اتاق و ۲۳۰۷ تخت داشت (سالنامه آماری کشور سال ۲۵۳۶ شاهنشاهی، ۲۵۳۷: ۵۴۹). گفتنی است که از دلایل مهم ازدیاد مسافرخانه‌ها در مقایسه با دیگر تأسیسات

۵۲ / تأسیسات جهانگردی استان اصفهان در دوره پهلوی / سمیه بختیاری

اقامتی در کشور و اصفهان، رغبت روزافزون جهانگردان و ایران‌گردان به اسکان در این تأسیسات ارزان بوده است. از جمله مسافرخانه‌های اصفهان می‌توان به مسافرخانه کاخ دروازه دولت؛ اردیبهشت در چهارباغ؛ پرواز، عدالت (میهن)، سعادت، میهن‌نورد و گیتی‌نورد در ابتدای چهارباغ پایین؛ امید، کوه‌رنگ، زهره، لیاقت، نوبخت و صفا در خیابان شاهپور؛ سپاهان و محمدی در صارمیه؛ میهن‌تورنو و فردوسی در فتحیه؛ اتوتاج در خیابان صوراسرافیل ارم در فلکه چهارسوق شیرازی‌ها اشاره کرد (عدالت‌پناه (مصاحبه)، ۱۳۹۸؛ رضایت (مصاحبه)، ۱۳۹۸؛ کوکلانی (مصاحبه)، ۱۳۹۸؛ وزیری (مصاحبه)، ۱۳۹۸ و باقریان، حسن (مصاحبه)، ۱۳۹۸).

- **رستوران و چای‌خانه**، رستوران تأسیساتی کم‌وبیش مجلل و چای‌خانه و قهوه‌خانه، تأسیسات کوچک‌تر از رستوران با خدمات پذیرایی محدود و غذاهای ساده است که بیشتر در بازارها و بین راه‌ها و جاده‌های پرتردد ساخته می‌شود. وضع عمومی چای‌خانه و قهوه‌خانه را همواره نزدیک‌ترین پاسگاه بررسی می‌کرد (ساکماص، ۲۹۳-۳۹۱۹). در جدول (۲) تأسیسات پذیرایی اصفهان و برخی از شهرها در ۱۳۴۶/ش/۱۹۶۷م و ۱۳۴۷/ش/۱۹۶۸م دیده می‌شود. بر اساس آن، اصفهان در ۱۳۴۶/ش/۱۹۶۷م، سی‌وشش رستوران و هشتاد و دو چای‌خانه داشته که یک سال پس از آن تنها یک چای‌خانه به آن افزوده شده است. استان اصفهان در مقایسه با استان مرکزی با محوریت شهر تهران، خوزستان، فارس و خراسان تأسیسات پذیرایی کمتری داشته و تنها دو تا سه درصد از رستوران‌ها و چای‌خانه‌های کل کشور را شامل می‌شده است.

جدول ۲. تأسیسات پذیرایی اصفهان و برخی از شهرها در سال ۱۳۴۶ و ۱۳۴۷

(آمار جهانگردی ایران سال ۱۳۴۷، ۱۳۴۸: ۲۵۱ و ۲۵۲).

سال ۱۳۴۶						
تأسیسات استان	رستوران	گنجایش	شاغلین	چایخانه	گنجایش	شاغلین
اصفهان	۳۶	۱۹۳۸	۱۷۰	۸۳	۴۸۸۵	۲۱۳
مرکزی	۵۳۳	۳۴۷۱۷	۳۵۲۲	۲۳۴۹	۸۲۴۴۳	۶۴۶۲
خوزستان	۶۵	۳۹۹۳	۱۷۳	۲۰۷	۵۱۴۳	۴۵۱
فارس	۴۴	۴۹۵۲	۱۶۷	۹۰	۳۸۵۳	۲۰۳
خراسان	۴۴	۲۴۱۱	۲۱۵	۲۵۹	۵۰۹۶	۴۲۶
جمع کل کشور	۱۲۳۶	۶۶۶۱۴	۵۸۸۶	۶۰۴۹	۱۵۹۰۷۹	۱۲۳۱۶
اصفهان درصد	۲/۹۱٪	۲/۹۱٪	۲/۸۹٪	۱/۳۶٪	۳/۰۷٪	۱/۷۴٪
سال ۱۳۴۷						
تأسیسات استان	رستوران	گنجایش	شاغلین	چایخانه	گنجایش	شاغلین
اصفهان	۳۶	۱۹۳۸	۱۷۰	۸۳	۴۸۹۵	۲۱۵
مرکزی	۵۴۱	۳۵۲۶۳	۳۵۴۱	۲۳۶۸	۸۳۰۲۳	۶۴۹۴
خوزستان	۶۵	۳۹۹۳	۱۰۳	۲۰۷	۵۱۴۳	۴۵۱
فارس	۴۴	۴۹۵۲	۱۶۷	۹۰	۳۸۵۳	۲۰۳
خراسان	۴۴	۲۴۱۱	۲۱۵	۲۱۶	۱۵۸۰۶	۱۱۴۰
جمع کل کشور	۱۲۸۱	۶۹۵۳۰	۵۹۳۸	۶۳۷۰	۱۸۴۲۴۶	۱۳۹۴۱
اصفهان درصد	۲/۸۱٪	۲/۷۹٪	۲/۸۶٪	۱/۳۰٪	۲/۶۶٪	۱/۵۴٪

فصلنامه علمی تاریخ اسلام و ایران دانشگاه الزهراء(ع)، سال ۳۱، شماره ۵۱، پاییز ۱۴۰۰ / ۵۳

از بدو تأسیس سازمان جلب سیاحان تا ۱۳۵۲ش/۱۹۷۳م به دلیل فقدان اعتبار کافی سازمان، تنها شانزده چای‌خانه دولتی از صد چای‌خانه هدف برنامه عمرانی چهارم ساخته شد (گزارش ایران‌گردی و جهانگردی در برنامه ششم عمرانی کشور، ۲۵۳۶: ۵) و رستوران نیزار اصفهان و میمه و سیوند تکمیل و تجهیز شد (افشارطوس، ۱۳۴۹: ۳۶۰ - ۳۵۹). همچنین از جمله فعالیت‌های تأسیساتی پذیرایی و جهانگردی که سازمان جلب سیاحان در زمینه ساخت، نظارت و نقشه‌های ساختمانی آن نقش داشته، می‌توان به چای‌خانه نائین، چای‌خانه اصفهان، مورچه‌خورت و تبدیل سردر قیصریه به چای‌خانه اشاره کرد (گزارش شناخت، عملکرد، ارزشیابی سیاحت و جهانگردی در برنامه چهارم، ۱۳۵۰: ۹۲ - ۹۰). سازمان در اواخر دهه چهل شمسی/شصت میلادی، مطالعاتی نیز در زمینه تبدیل کاروان‌سرا به چای‌خانه انجام داد؛ ولی به علت کمبود اعتبار تأسیساتی لازم، از اجرای این برنامه صرف‌نظر کرد (ابری، ۱۳۵۱: ۱۰۰ و ۱۰۱). احداث و تجهیز هفت باب چای‌خانه سنتی در شهرهای کرمان، تهران، بندرعباس، اصفهان، تبریز، مشهد و اهواز از جمله سرمایه‌گذاری‌های مستقیم سازمان جلب سیاحان با استفاده از اعتبار برنامه تأسیسات تجملی جهانگردی بود (جهانگردی: موافقت‌نامه‌های طرح ۱۳۵۲، بی‌تا: ۷). به نظر می‌رسد، چای‌خانه سنتی ایزدخواست که بین راه اصفهان به شیراز که در ۱۳۵۳ش/۱۹۷۴م ساخته شد، یکی از آن چای‌خانه‌ها باشد (سنجش عملکرد برنامه پنجم عمرانی، ۱۳۵۵: ۲۴۷ - ۲۴۵).

- **تأسیسات آب‌معدنی**، به مجموعه‌ای از تأسیسات رفاهی و اقامتی مانند هتل‌ها و مثل‌های مخصوص با حمام‌های طبی و مراکز تفریحی گفته می‌شود که به منظور معرفی و استفاده از خواص آب‌درمانی برای بیماران و جهانگردان تأسیس می‌شود. در اصفهان، احداث مرکز آب معدنی محلات بررسی و مطالعه شد و در ۱۳۵۴ش/۱۹۷۵م، زمینی به مساحت پانزده هزار مترمربع برای این منظور خریداری شد (سنجش عملکرد برنامه پنجم عمرانی، ۱۳۵۵: ۲۴۷ - ۲۴۵).

- **اقامتگاه جوانان (خانه جوانان)**، این تأسیسات برای مدت کوتاهی، امکانات خود را در اختیار گردشگران جوان یا اعضای باشگاه‌های جوانانی می‌گذاشتند که به منظور بهبود روان و جسم از طریق جهانگردی و سفرهای فردی و گروهی مسافرت می‌کردند (ایران‌گردی و جهانگردی در برنامه ششم عمرانی کشور، ۲۵۳۶: ۱۳۰ - ۱۲۷). «سازمان رهبری جوانان» پس از تجربه موفق اسکان جوانان خارجی و داخلی در باشگاه‌های رهبری جوانان، موضوع تأسیس مهمان‌سرا برای جوانان خارجی و داخلی در تهران، اصفهان و شیراز را در شهریور ۱۳۴۳ش/سپتامبر ۱۹۶۴م مطرح کرد. این سازمان در اطلاعیه‌ای در روزنامه اطلاعات و

کیهان اعلام کرد که به منظور تشویق جوانان به سیاحت و جهانگردی و آشناکردن آنان با مزایای این امر، مهمان‌سراهایی در باشگاه‌های جوانان وابسته به خود در تهران و اصفهان و شیراز تأسیس کرده است. همچنین آمادگی خود را برای پذیرایی از سیاحان جوان خارجی و دانشجویان اعلام کرده است. بهای یک شب اقامت به همراه صبحانه برای سیاح جوان خارجی، هشتاد ریال معادل یک دلار و برای دانشجویان ایرانی شصت ریال بود. همچنین آنها می‌توانستند نظیر اعضای عادی از وسایل آموزشی و تفریحی باشگاه‌ها به‌طور رایگان استفاده کنند. باشگاه جوانان اصفهان که دارای مهمان‌سرا بود، در خیابان عباس‌آباد قرار داشت (اسنادی از صنعت جهانگردی ایران، ۱۳۸۰، ج ۲: سند شماره ۱۶۷). جلب گردشگران جوان به کشور و آشناکردن آنان با تاریخ و فرهنگ سرزمین ایران، همان اصطلاح گردشگری جوانان^۱ است که در دهه شصت شمسی / هشتاد میلادی به‌طورخاص به آن توجه شد.

اقامتگاه جوانان، از جمله تأسیسات پذیرایی و اقامتی مدنظر سازمان جلب سیاحان بود که در زمینه ایجاد آن، علی‌رغم اینکه جزو یکی از اهداف برنامه چهارم عمرانی بود، اقدامی صورت نگرفت. از آنجا که ایجاد هتل جوانان در شهرهای دانشگاهی و شهرهای واقع در مسیرهای جهانگردی و پررونق از لحاظ تردد جوانان، یکی از اهداف برنامه پنجم عمرانی به شمار می‌رفت؛ کاروان‌سرای انوشیروان واقع در پانزده کیلومتری جاده اصفهان به تهران در مقابل زمین دانشگاه صنعتی که در اختیار ارتش بود، بررسی شد و مهندسان مشاور یونسکو، طرح و نقشه‌های مربوط به تبدیل کاربری این کاروان‌سرا به اقامتگاه جوانان را تهیه کردند (جهانگردی ملی، برنامه پنجم، ۱۳۵۰: ۱۲ و ۷). اصفهان در مهرماه ۱۳۵۵ش/سپتامبر ۱۹۷۶م، تنها یک اقامتگاه جوانان با دوازده اتاق و بیست‌و‌چهار تخت آماده بهره‌برداری داشت (سالنامه آماری کشور سال ۲۵۳۶ شاهنشاهی، ۲۵۳۷: ۵۴۹).

- **خانه‌های ییلاقی**، تأسیساتی با اثاثیه مختصر است که برای زمان معینی در اختیار جهانگردان قرار داده می‌شود. در اصفهان ۱۳۵۴ش/۱۹۷۵م مرکز تفریحی و ییلاقی چادگان احداث شد (سنجش عملکرد برنامه پنجم عمرانی، ۱۳۵۵: ۲۴۵).

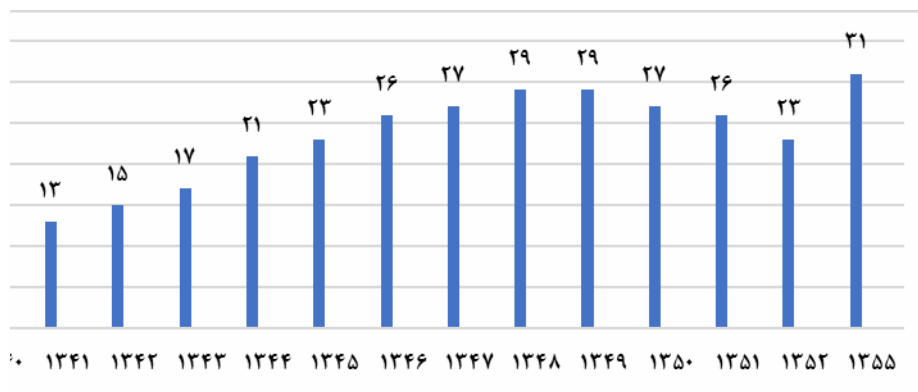
- **اردوگاه‌های جهانگردی**، در طول برنامه عمرانی چهارم از تعداد بیست اردوگاهی که باید در طی برنامه ساخته می‌شد، تنها شش اردوگاه ساخته شد که هیچ‌یک در استان اصفهان نبود. نخستین اردوگاه جهانگردی اصفهان در ۱۳۵۲ش/۱۹۷۳م، احداث شد و سال بعد به‌طور کامل تجهیز و آماده بهره‌برداری شد (همان، ۲۴۶).

1. Youth Tourism.

فصلنامه علمی تاریخ اسلام و ایران دانشگاه الزهراء^(س)، سال ۳۱، شماره ۵۱، پاییز ۱۴۰۰ / ۵۵

جایگاه تأسیسات اقامتی استان اصفهان در سطح کشور

در دوره پهلوی، سیر تحول هتل‌ها و مهمان‌خانه‌های استان اصفهان به‌عنوان یکی از قطب‌های جهانگردی کشور که هر ساله گردشگران بسیاری را به خود فرامی‌خواند، بسیار کند بود. در شکل (۱) نمودار تحول مهمان‌خانه‌های استان اصفهان از ۱۳۳۷-۱۳۵۵ش/۱۹۵۵-۱۹۷۷م آمده است. بر اساس آن، در طول برنامه عمرانی اول تا سوم (۱۳۴۶-۱۳۲۷ش/۱۹۴۸-۱۹۶۷م) به مدت حدود بیست سال، تعداد مهمان‌خانه‌های استان اصفهان به بیست‌وشش مهمان‌خانه افزایش یافته، اما این فزونی به معنی آن نیست که سطح کیفیت فیزیکی و خدماتی تمامی آن مهمان‌خانه‌ها برابر بوده است. نمونه بارز آن مهمان‌سرای شاه عباس است که در ۱۳۴۵ش/۱۹۶۶ افتتاح شد و همواره هتل لوکس محسوب می‌شده و دیگر هتل‌ها و مهمان‌خانه‌ها که برخی از آنها صرف‌نظر از یک یا دو ستاره بودن بیشتر به دلیل داشتن تأسیسات بهداشتی در درون اتاق‌ها یا راهروهای اصلی جزو هتل و مهمان‌خانه محسوب شده‌اند. بر اساس نمودار که از آمار رسمی سازمان جلب سیاحان استخراج شده، تعداد مهمان‌خانه‌های اصفهان از ۱۳۴۳-۱۳۴۰ش/۱۹۶۱-۱۹۶۵م بین سیزده تا هفده مهمان‌خانه بوده، در حالی که بر اساس فهرستی که در جدول (۱) آمد، تعداد مهمان‌خانه‌ها بین پانزده تا شانزده مهمان‌خانه بوده است. دلیل این تفاوت درجه‌بندی استاندارد است که پس از تأسیس سازمان جلب سیاحان، به‌طور رسمی انجام شد و برخی از مهمان‌خانه‌های یک ستاره به مسافرخانه تنزل یافتند.

شکل ۱. نمودار تحول مهمان‌خانه‌های اصفهان

در طول برنامه چهارم عمرانی (۱۳۴۷-۱۳۵۱ش/۱۹۷۳-۱۹۶۸م) تعداد مهمان‌خانه‌های اصفهان نه‌تنها علی‌رغم افزایش بودجه تأسیسات جهانگردی سازمان جلب سیاحان افزایش

۵۶ / تأسیسات جهانگردی استان اصفهان در دوره پهلوی / سمیه بختیاری

نیافته، بلکه در پی نظارت و استانداردسازی سازمان جلب سیاحان کاهش یافته است. روند کاهشی تعداد هتل‌ها و مهمان‌خانه‌های استان اصفهان تا ۱۳۵۲ش/۱۹۷۴م ادامه یافته است. تعداد تأسیسات اقامتی جهانگردی در ۱۳۵۳ش/۱۹۷۵م و ۱۳۵۴ش/۱۹۷۶م در سالنامه‌های کشور و آمار جهانگردی موجود نیست. با این حال تعداد مهمان‌خانه‌ها از سال ۱۳۵۳ش/۱۹۷۵م تا ۱۳۵۵ش/۱۹۷۷م سیر صعودی داشته که نشان‌دهنده تخصیص بودجه بیشتر به تأسیسات اقامتی اصفهان در پی افزایش درآمدهای نفتی کشور است.

در جدول (۳)، تحول تأسیسات اقامتی اصفهان در مقایسه با مهمان‌خانه‌های کل کشور و برخی از قطب‌های گردشگری کشور مانند استان مرکزی، خوزستان، فارس و خراسان از ۱۳۳۷ش/۱۹۵۸م تا ۱۳۵۵ش/۱۹۷۷م سنجیده شده است. در ستون مهمان‌خانه هر سال، نمودار صعودی کوچکی دیده می‌شود که خانه‌های آن از بیشتر به کمتر پر شده است. اصفهان بر اساس آمار در ۱۳۳۷ش/۱۹۵۸م دارای ۱۱ مهمان‌خانه با ۲۸۹ اتاق و ۶۲۴ تخت بوده و ۱۵۵ نفر در آن مهمان‌خانه‌ها شاغل بودند. در آن سال، استان مرکزی با ۲۵ مهمان‌خانه بیشترین و استان خراسان با ۴ مهمان‌خانه، کمترین تأسیسات پذیرایی را دارا بود و تنها ۱۳ درصد مهمان‌خانه‌های کل کشور در اصفهان قرار داشت. برای سه سال متوالی، تعداد مهمان‌خانه‌های اصفهان افزایش نیافته، در حالی که بر تعداد مهمان‌خانه‌های دیگر استان‌ها افزوده شده است. به همین دلیل تعداد مهمان‌خانه‌های اصفهان نسبت به کل کشور در ۱۳۳۹ش/۱۹۶۱م به حدود ۱۰ درصد کاهش یافته است. سیر صعودی افزایش تعداد مهمان‌خانه‌های استان مرکزی در نمودار کاملاً مشخص است. آن قدر فاصله تعداد مهمان‌خانه‌های استان مرکزی نسبت به دیگر استان‌های مطالعه‌شده در طول دو سال زیاد شده که در ۱۳۳۹ش/۱۹۶۱م به جز استان مرکزی، خانه‌های دیگر نمودارهای صعودی خالی است.

فصلنامه علمی تاریخ اسلام و ایران دانشگاه الزهراء(س)، سال ۳۱، شماره ۵۱، پاییز ۱۴۰۰ / ۵۷

جدول ۳. تحول تأسیسات اقامتی اصفهان و برخی از شهرها

(آمار جهانگردی ایران سال ۱۳۴۷، ۱۳۴۸: ۲۴۶ - ۲۲۸ و سالنامه آماری کشور سال ۲۵۳۶ شاهنشاهی،

۲۵۳۷: ۵۴۹ - ۵۴۷).

سال	۱۳۳۷				۱۳۳۸				۱۳۳۹				
	تأسیسات استان	مهمانخانه	اتاق	تخت	شاغلین	مهمانخانه	اتاق	تخت	شاغلین	مهمانخانه	اتاق	تخت	شاغلین
اصفهان	۱۱	۱۱	۲۸۶	۶۲۴	۱۵۵	۱۱	۲۸۶	۶۲۴	۱۵۵	۱۱	۲۸۶	۶۲۴	۱۵۵
مرکزی	۲۵	۲۵	۸۶۴	۱۶۶۳	۷۳۲	۳۱	۱۲۲۴	۲۰۵۸	۱۰۲۶	۲۶	۱۵۴۶	۲۶۴۸	۱۳۱۲
خوزستان	۱۰	۱۰	۲۴۸	۵۳۶	۱۰۶	۱۰	۲۴۸	۲۴۸	۱۰۶	۱۱	۲۵۸	۲۵۸	۱۱۲
فارس	۱۱	۱۱	۲۳۶	۵۳۸	۱۱۶	۱۳	۲۶۳	۲۶۳	۱۵۲	۱۳	۲۶۳	۲۶۳	۱۵۲
خراسان	۴	۴	۱۴۲	۲۵۱	۴۸	۶	۲۰۲	۲۰۲	۶۴	۷	۲۴۵	۲۴۵	۷۲
جمع کل کشور	۸۴	۸۴	۲۳۶۵	۴۸۷۴	۱۶۱۳	۶۵	۲۸۵۲	۵۵۷۰	۱۶۶۲	۱۰۶	۲۳۶۰	۶۴۴۲	۲۲۸۶
اصفهان درصد	۱۳٪	۱۳٪	۱۲/۰۷٪	۱۲/۸۰٪	۶/۶۱٪	۱/۱۵۸٪	۱/۱۱۳٪	۱/۱۲۰٪	۷/۶۰٪	۱/۰۰۶٪	۸/۸۱٪	۶/۷۷٪	۶/۷۷٪
سال	۱۳۴۰				۱۳۴۱				۱۳۴۲				
	تأسیسات استان	مهمانخانه	اتاق	تخت	شاغلین	مهمانخانه	اتاق	تخت	شاغلین	مهمانخانه	اتاق	تخت	شاغلین
اصفهان	۱۳	۱۳	۳۳۶	۷۱۷	۱۷۳	۱۳	۳۳۶	۷۱۷	۱۷۳	۱۵	۳۶۸	۸۲۲	۱۸۰
مرکزی	۴۳	۴۳	۱۶۸۶	۲۸۱۷	۱۳۶۷	۴۷	۲۰۶۱	۳۶۵۰	۱۸۸۲	۴۸	۲۰۶۴	۳۷۱۰	۱۶۱۸
خوزستان	۱۴	۱۴	۴۲۳	۶۰۵	۲۶۲	۱۶	۴۷۱	۱۰۰۶	۳۱۰	۲۰	۴۷۱	۱۰۲۵	۳۱۰
فارس	۱۵	۱۵	۳۳۱	۷۵۲	۱۶۰	۱۸	۳۷۴	۸۹۵	۱۶۷	۲۰	۴۲۰	۱۰۱۵	۱۷۶
خراسان	۸	۸	۲۸۱	۵۲۲	۷۹	۸	۲۸۱	۶۲۲	۷۹	۶	۳۶۲	۸۲۲	۸۷
جمع کل کشور	۱۲۵	۱۲۵	۳۸۸۶	۷۸۶۱	۲۶۱۵	۱۳۶	۴۳۷۷	۶۰۵۶	۳۴۴۰	۱۴۶	۴۶۲۶	۹۶۸۱	۳۵۱۱
اصفهان درصد	۱۰/۴۰٪	۱۰/۴۰٪	۸/۲۸٪	۶/۰۹٪	۵/۶۳٪	۶/۵۶٪	۷/۴۵٪	۷/۶۱٪	۵/۰۳٪	۱/۰۲٪	۷/۹۶٪	۸/۴۶٪	۵/۱۳٪
سال	۱۳۴۳				۱۳۴۴				۱۳۴۵				
	تأسیسات استان	مهمانخانه	اتاق	تخت	شاغلین	مهمانخانه	اتاق	تخت	شاغلین	مهمانخانه	اتاق	تخت	شاغلین
اصفهان	۱۷	۱۷	۳۶۲	۸۱۴	۱۶۱	۲۱	۶۱۶	۱۲۲۳	۳۷۱	۲۳	۶۴۸	۱۳۶۷	۴۰۲
مرکزی	۴۶	۴۶	۲۱۵۶	۳۸۴۴	۱۶۲۷	۵۲	۲۲۱۱	۳۶۸۰	۱۶۶۶	۵۳	۲۲۲۶	۴۰۲۰	۱۶۵۱
خوزستان	۱۶	۱۶	۵۳۳	۱۱۸۳	۳۲۳	۲۱	۶۴۰	۱۳۷۶	۴۳۶	۲۵	۷۰۲	۱۵۵۱	۴۶۳
فارس	۲۴	۲۴	۴۸۲	۱۱۸۸	۱۸۸	۲۶	۵۵۰	۱۳۷۶	۲۰۲	۲۳	۶۲۵	۱۵۳۶	۲۲۶
خراسان	۱۰	۱۰	۳۷۱	۸۵۶	۹۶	۱۳	۴۷۵	۱۰۶۸	۱۱۳	۱۴	۵۱۴	۱۱۴۲	۱۲۱
جمع کل کشور	۱۶۲	۱۶۲	۴۶۵۲	۱۰۴۱۱	۳۵۹۶	۱۸۳	۵۵۶۶	۱۱۸۲۲	۳۹۶۶	۲۰۲	۵۹۶۲	۱۲۷۵۵	۴۱۳۴
اصفهان درصد	۱۰/۴۰٪	۱۰/۴۰٪	۷/۶۳٪	۷/۸۲٪	۵/۳۱٪	۱/۱۴۸٪	۱/۱۰۷٪	۱/۱۱۶٪	۶/۳۵٪	۱/۱۳٪	۱/۱۸۷٪	۱۰/۸۷٪	۶/۷۳٪
سال	۱۳۴۶				۱۳۴۷				۱۳۴۸				
	تأسیسات استان	مهمانخانه	اتاق	تخت	شاغلین	مهمانخانه	اتاق	تخت	شاغلین	مهمانخانه	اتاق	تخت	شاغلین
اصفهان	۲۶	۲۶	۷۰۶	۱۵۲۰	۴۲۲	۲۷	۷۳۶	۱۵۸۵	۴۲۶	۲۶	۶۲۶	۱۳۶۷	۲۶
مرکزی	۶۱	۶۱	۲۷۶۷	۵۰۸۴	۲۲۲۰	۶۴	۲۹۴۶	۵۳۶۱	۲۲۸۱	۸۸	۲۲۸۱	۴۰۲۰	۱۰۰
خوزستان	۲۶	۲۶	۷۲۸	۱۶۳۸	۴۷۰	۲۲	۸۴۰	۱۸۷۶	۴۶۳	۴۳	۱۸۷۶	۴۶۳	۲۳
فارس	۴۰	۴۰	۷۴۴	۱۸۳۰	۲۵۸	۴۵	۸۷۱	۲۱۰۶	۲۸۰	۵۴	۲۸۰	۱۵۳۶	۲۲۶
خراسان	۲۰	۲۰	۷۱۳	۱۶۲۶	۱۵۶	۲۲	۷۴۱	۱۶۸۸	۱۶۲	۴۳	۱۶۸۸	۱۶۲	
جمع کل کشور	۲۲۵	۲۲۵	۷۰۱۶	۱۵۰۳۳	۴۵۵۲	۲۷۷	۷۸۱۲	۱۶۶۸۸	۵۰۲۳	۳۱۳	۱۶۶۸۸	۳۸۵۰۰	۴۱۵
اصفهان درصد	۱۱/۰۶٪	۱۱/۰۶٪	۱۰/۱۱٪	۱۰/۱۱٪	۶/۲۷٪	۶/۷۵٪	۶/۴۶٪	۶/۵۰٪	۸/۵۴٪	۶/۲۷٪	۷/۶۱٪	۷/۰۱٪	۶/۲۷٪
سال	۱۳۵۲				۱۳۵۵								
	تأسیسات استان	مهمانخانه	اتاق	تخت	شاغلین	مهمانخانه	اتاق	تخت	شاغلین	مهمانخانه	اتاق	تخت	شاغلین
اصفهان	۲۳	۲۳	۳۱	۶۲۵	۱۷۵۶	۲۳	۶۲۵	۱۷۵۶	۱۷۵۶	۲۳	۶۲۵	۱۷۵۶	۱۷۵۶
مرکزی	۱۰۱	۱۰۱	۱۰۷	۴۷۶۶	۷۸۱۱	۱۰۷	۴۷۶۶	۷۸۱۱	۷۸۱۱	۱۰۷	۴۷۶۶	۷۸۱۱	۷۸۱۱
خوزستان	۲۷	۲۷	۳۷	۹۰۷	۱۵۲۰	۲۷	۹۰۷	۱۵۲۰	۱۵۲۰	۲۷	۹۰۷	۱۵۲۰	۱۵۲۰
فارس	۳۰	۳۰	۴۱	۱۳۲۷	۲۳۷۷	۴۱	۱۳۲۷	۲۳۷۷	۲۳۷۷	۴۱	۱۳۲۷	۲۳۷۷	۲۳۷۷
خراسان	۴۸	۴۸	۳۱	۱۰۳۱	۲۰۵۶	۳۱	۱۰۳۱	۲۰۵۶	۲۰۵۶	۳۱	۱۰۳۱	۲۰۵۶	۲۰۵۶
جمع کل کشور	۴۱۱	۴۱۱	۳۶۴	۱۱۰۹۶	۱۶۹۳۰	۳۶۴	۱۱۰۹۶	۱۶۹۳۰	۱۶۹۳۰	۳۶۴	۱۱۰۹۶	۱۶۹۳۰	۱۶۹۳۰
اصفهان درصد	۵/۴۰٪	۵/۴۰٪	۸/۵۳٪	۸/۳۴٪	۶/۰۹٪	۶/۷۵٪	۶/۴۶٪	۶/۵۰٪	۸/۵۴٪	۶/۲۷٪	۷/۶۱٪	۷/۰۱٪	۶/۲۷٪

تعداد مهمان‌خانه‌های استان اصفهان و استان فارس در ۱۳۳۷ش/۱۹۵۹م برابر است، اما در ۱۳۳۹ش/۱۹۶۱م بر تعداد مهمان‌خانه‌های استان فارس افزوده شده است. یک دهه پس از آن، استان فارس با ۴۵ مهمان‌خانه بیش از ۱۶ درصد از کل مهمان‌خانه‌های کشور را دارا بود، در حالی که اصفهان با ۲۷ مهمان‌خانه کمتر از ۱۰ درصد از کل مهمان‌خانه‌های کشور را داشت. همان‌طور که دیده می‌شود، استان مرکزی یکه‌تاز تحول مهمان‌خانه‌های کشور در دوره پهلوی بوده است. تعداد مهمان‌خانه‌های این استان از ۲۵ مهمان‌خانه در ۱۳۳۷ش/۱۹۵۹م به ۱۰۷ مهمان‌خانه در ۱۳۵۵ش/۱۹۷۷م رسیده است. پس از آن خراسان از ۴ مهمان‌خانه به ۴۸ مهمان‌خانه در ۱۳۵۲ش/۱۹۷۴م رسیده، اما در ۱۳۵۵ش/۱۹۷۷م به ۳۱ مهمان‌خانه کاهش یافته است. گفتنی است، تحول اندک تأسیسات اقامتی استان‌های مطالعه‌شده در مقایسه با اعتبار ده میلیارد دلاری که وزارت اطلاعات و جهانگردی به‌منظور توسعه تأسیسات گردشگری به‌صورت وام بلندمدت به بخش خصوصی و دولتی در ۱۳۵۳ش/۱۹۷۵م تخصیص داد، سازگاری ندارد (NEWS from North, East, West, South, 1975: 122, 31). به هر روی، استان اصفهان به‌عنوان یکی از مراکز مهم جهانگردی ایران، سهم کوچکی از تحول مهمان‌خانه‌های کشور در حد ۹ تا ۱۳ درصد در دوره پهلوی داشت.

نتیجه‌گیری

در دوره پهلوی تا پیش از تأسیس سازمان جلب سیاحان، علی‌رغم تشکیل جلسات مکرر و اذعان به اهمیت رکن تأسیسات پذیرایی و اقامتی در جلب سیاحان، بودجه‌ای در برنامه‌های اول و دوم عمرانی به ساخت هتل‌ها و مهمان‌سراها تخصیص داده نشد. تأسیسات عمرانی، امور اجتماعی و بهداشتی، ارتباطات، حمل‌ونقل، ساخت و تسطیح راه‌ها و محورهای ارتباطی و البته محدودیت مالی دولت‌ها، مانع از تخصیص بودجه و برنامه‌ریزی خاص برای توسعه زیرساخت‌های ضروری صنعت گردشگری می‌شد. پس از تأسیس سازمان جلب سیاحان و در جریان برنامه‌های سوم تا پنجم عمرانی، اقدامات بسیاری در زمینه تخصیص بودجه، افزایش اعتبارات عمرانی و اعطای وام به بخش خصوصی برای بالابردن سطح کیفی و کمی تأسیسات پذیرایی و اقامتی صورت گرفت. در طول این دوره، سازمان جلب سیاحان توانست ساخت و توسعه هشت مهمان‌خانه، چهار مهمان‌سرا، شصت و پنج مسافرخانه، یک مرکز آب معدنی، یک اقامتگاه جوانان، یک مرکز تفریحی و ویلاقی و یک اردوگاه جهانگردی را از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم دولت، اعطای وام به شهرداری و بخش خصوصی در استان اصفهان به اتمام برساند. با این حال، این اقدامات در مقایسه با سرمایه‌گذاری‌های کلان حکومت در

فصلنامه علمی تاریخ اسلام و ایران دانشگاه الزهراء(س)، سال ۳۱، شماره ۵۱، پاییز ۱۴۰۰ / ۵۹

جریان برنامه چهارم و پنجم عمرانی در زمینه تأسیسات اقامتی و اعطای وام به بخش خصوصی ناچیز بود و تعداد تأسیسات اقامتی و پذیرایی استان اصفهان به عنوان یکی از قطب‌های مهم گردشگری کشور با سرعت یکنواختی افزایش یافته است. مسافرخانه، ارزان‌ترین تأسیسات اقامتی کشور، بیشترین و پررونق‌ترین تأسیسات اقامتی اصفهان بود. در دوره پهلوی، استان اصفهان سهم کوچکی از تحول مهمان‌خانه‌های کشور را در سطح ملی داشت و استان مرکزی، فارس، خراسان، خوزستان، مازندران و گیلان بیش از استان اصفهان، تأسیسات اقامتی داشتند.

منابع

الف. کتب، مقالات و پایان‌نامه‌ها

- آمار جهانگردی ایران سال ۱۳۴۷ (۱۳۴۸)، تهران: سازمان جلب سیاحان.
- ابری، شفیقه (۱۳۵۱) تحقیقی پیرامون مدیریت مهمان‌سراهای سازمان جلب سیاحان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده علوم اداری و مدیریت بازرگانی.
- اعتمادالسلطنه، محمدحسن‌خان (۱۳۶۷) تاریخ منتظم ناصری، به تحقیق و تصحیح محمداسماعیل رضوانی، جلد ۳، تهران: دنیای کتاب.
- افشارطوس، جمشید (۱۳۴۹) تحقیقی پیرامون طرح‌ها، برنامه‌ها و فعالیت‌های سازمان جلب سیاحان و تأثیر آن‌ها در توسعه سیاحت و جهانگردی و اقتصاد کشور، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران: دانشکده علوم اداری و مدیریت بازرگانی.
- پیرمردیان، مصطفی؛ بختیاری، سمیه (۱۳۹۳) «بررسی بن‌مایه‌های نمایش مذهبی در ایران»، فصلنامه علمی پژوهشی تاریخ اسلام، سال ۱۵، شماره ۵۷، صص ۲۲۸ - ۲۰۷.
- جمالزاده، محمدعلی (۱۳۳۵) گنج شایگان، برلین: اداره کاوه.
- دولت‌آبادی، یحیی (۱۳۷۱) حیات یحیی، جلد ۲، چاپ ۵، تهران: عطار.
- راوندی، مرتضی (۱۳۸۲) تاریخ اجتماعی ایران، جلد ۵، چاپ ۲، تهران: نگاه.
- رجایی، عبدالمهدی (۱۳۹۳) اصفهان از نگاه احگر، جلد ۱ و ۲، اصفهان: سازمان فرهنگی تفریحی شهرداری اصفهان.
- ریچاردز، فردریک چارلز (۱۳۷۹) سفرنامه فرد ریچاردز، ترجمه مهین‌دخت بزرگمهر، چاپ ۲، تهران: شرکت انتشارات علمی فرهنگی.
- سال‌نامه آماری کشور سال ۲۵۳۶ شاهنشاهی (۱۳۵۷/۲۵۳۷) تهران: سازمان برنامه.
- شهنود، علی؛ سعیدی‌نیا، حبیب‌الله (۱۳۹۹) «خوانشی نو از علل تعلیق برنامه هفت ساله اول»، فصلنامه علمی تاریخ اسلام و ایران دانشگاه الزهراء(س)، سال ۳۰، شماره ۴۶، صص ۱۴۳-۱۷۵.
- عطاپور، رضا (۱۳۴۳) راهنمای اصفهان، اصفهان: کتاب‌فروشی مشعل اصفهان.

۶۰ / تأسیسات جهانگردی استان اصفهان در دوره پهلوی / سمیه بختیاری

عین السلطنه، قهرمان میرزا سالور (۱۳۷۴) *روزنامه خاطرات عین السلطنه*، به تحقیق و تصحیح مسعود سالور و ایرج افشار، جلد ۲ و ۵، تهران: اساطیر.

فراهانی، حسن (۱۳۸۵) *روزشمار تاریخ معاصر ایران*، جلد ۱، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی.

کرزن، جورج ناتانیل (۱۳۸۰) *ایران و قضیه ایران*، ترجمه غلامعلی وحید مازندرانی، جلد ۱ و ۲، چاپ ۵، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.

کرمانی، احمد مجد الاسلام (۱۳۵۶/۲۵۳۶) *تاریخ انحطاط مجلس*، چاپ ۲، اصفهان: دانشگاه اصفهان.

محمودآبادی، سیداصغر؛ بختیاری، سمیه (۱۳۸۸) «بررسی پیشینه تاریخی ابنیه سنتی ایران با مطالعه موردی «تکیه»»، *مجله علمی پژوهشی تاریخ*، دوره ۴، شماره ۱۴، صص ۱۶۸-۱۵۱.

ناصرالدین شاه قاجار (۱۳۸۱) *سفرهای ناصرالدین شاه به قم*، به تحقیق و تصحیح فاطمه قاضیها، تهران: سازمان اسناد ملی ایران.

هدایت، صادق (۱۳۱۱) *اصفهان نصف جهان*، تهران: کتابخانه خاور.

ب. نشریات

روزنامه اخگر، شماره ۵۴۹، ۱۹ فروردین ۱۳۱۰.

_____، شماره ۱۰۲۵، ۲۷ اسفند ۱۳۱۳.

_____، شماره ۱۰۲۸، ۱۸ فروردین ۱۳۱۴.

_____، شماره ۱۰۳۲، ۴ اردیبهشت ۱۳۱۴.

_____، شماره ۱۲۷۸، ۱۵ مهر ۱۳۱۶.

روزنامه فرهنگ اصفهان، شماره ۲۷۳، ۲۷ ذی‌العقده ۱۳۰۱ هـ.ق.

روزنامه مجاهد، شماره ۱۷۷، ۱۸ اردیبهشت ۱۳۳۵.

ج. اسناد، گزارش‌های دولتی و مصاحبه‌ها

- اسناد منتشر نشده

سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (ساکما)، ۲۲۰-۱۶۳۷، ۲۹۷-۵۴۱۸۷.

سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، اسناد مرکز اصفهان (ساکما/اص)، ۲۹۳-۳۹۱۹.

کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، مذاکرات مجلس سنا، دوره ۴، ۲۵ آبان ۱۳۴۳.

اداره اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه (استادوخ)، سند شماره ۴۱-۶۰-p-۳۳-k-۱۳۰۹

- اسناد منتشر شده

اسنادی از صنعت جهانگردی در ایران (۱۳۵۷-۱۳۰۱ هـ.ش) (۱۳۸۰) به کوشش ایرج محمدی، جلد ۱،

۳ و ۲، تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

- گزارش‌های دولتی

ایران‌گردی و جهانگردی در برنامه ششم عمرانی کشور (۲۵۳۶) تهران: سازمان برنامه.

فصلنامه علمی تاریخ اسلام و ایران دانشگاه الزهراء^(س)، سال ۳۱، شماره ۵۱، پاییز ۱۴۰۰ / ۶۱

جهانگردی ملی: اصول، مبانی، هدف‌های کلی برنامه‌های مشخص، خط‌مشی و سیاست‌ها، برنامه پنجم (۱۳۵۰) تهران: سازمان برنامه.

جهانگردی: موافقت‌نامه‌های طرح ۱۳۵۲ (بی‌تا) سازمان برنامه و بودجه.

سنجش عملکرد برنامه پنجم عمرانی (۱۳۵۵) تهران: سازمان برنامه.

گزارش ایران‌گردی و جهانگردی در برنامه ششم عمرانی کشور از دیدگاه آمایش سرزمین (۲۵۳۶) تهران: سازمان برنامه.

گزارش پیشرفت عملیات عمرانی برنامه چهارم تا پایان سه ماهه چهارم سال ۱۳۵۱ (۱۳۵۲) تهران: سازمان برنامه.

گزارش پیشرفت عملیات عمرانی برنامه چهارم تا پایان سه ماهه چهارم سال ۱۳۵۰ (۱۳۵۱) تهران: سازمان برنامه.

گزارش شناخت، عملکرد، ارزشیابی سیاحت و جهانگردی در برنامه چهارم (۱۳۵۰) تهران: سازمان برنامه.

گزارش عملکرد برنامه عمرانی سوم ۱۳۴۱-۱۳۴۶ (۱۳۴۷) تهران: سازمان برنامه.

گزارش پیشرفت عملیات عمرانی برنامه سوم تا پایان سه ماهه دوم سال ۱۳۴۶ (بی‌تا) تهران: سازمان برنامه.

گزارش پیشرفت عملیات عمرانی سه ماهه اول سال ۱۳۴۴ (بی‌تا) تهران: سازمان برنامه.

گزارش پیشرفت عملیات عمرانی سه ماهه سوم سال ۱۳۴۴ (بی‌تا) تهران: سازمان برنامه.

گزارش عملیات برنامه عمرانی سوم تا پایان سال ۱۳۴۲ (بی‌تا) تهران: سازمان برنامه.

- مصاحبه‌ها

باقریان، حسن (۱۳۹۸) «صنعت هتلداری اصفهان دوره پهلوی»، مدیر هتل اصفهان (۶۴ساله)، مصاحبه‌کننده سمیه بختیاری، محل مصاحبه هتل سفیر، آرشیو شخصی.

باقریان، حیدر (۱۳۹۸) «صنعت هتلداری اصفهان دوره پهلوی»، صاحب هتل اصفهان و هتل سفیر (۸۰ساله)، مصاحبه‌کننده سمیه بختیاری، محل مصاحبه هتل سفیر، آرشیو شخصی.

تبریزی، محمدرضا (۱۳۹۸) «صنعت گردشگری اصفهان»، بازنشسته اداره پست (۷۸ساله)، مصاحبه‌کننده سمیه بختیاری، مصاحبه تلفنی، آرشیو شخصی.

رضایت، علی اصغر (۱۳۹۸) «صنعت هتلداری اصفهان دوره پهلوی»، مدیر هتل کارون (۷۱ساله)، مصاحبه‌کننده سمیه بختیاری، محل مصاحبه هتل کارون، آرشیو شخصی.

عدالت‌پناه، اسدالله (۱۳۹۸) «مهمان‌پذیر میهن»، مدیر مهمان‌پذیر میهن (۶۶ساله)، مصاحبه‌کننده سمیه بختیاری، مصاحبه تلفنی، آرشیو شخصی.

کریمیان، حیدرعلی (۱۳۹۸) «صنعت گردشگری دوره پهلوی»، کارمند بازنشسته هتل عالی‌قاپو (۶۱ساله)، مصاحبه‌کننده سمیه بختیاری، محل مصاحبه هتل طوس، آرشیو شخصی.

کوکلانی، علیرضا (۱۳۹۸) «هتل نقش جهان»، مدیر هتل نقش جهان (۵۴ساله)، مصاحبه‌کننده سمیه

۶۲ / تأسیسات جهانگردی استان اصفهان در دوره پهلوی / سمیه بختیاری

بختیاری، محل مصاحبه هتل نقش جهان، آرشیو شخصی.
وزیری، محمود (۱۳۹۸) «صنعت هتلداری اصفهان دوره پهلوی»، مدیر هتل توریست (۷۳ساله)،
مصاحبه کننده سمیه بختیاری، محل مصاحبه هتل توریست، آرشیو شخصی.

د. منابع لاتین

- Bakhtiari, Somayeh & Fereydoun Allahyari(2018): **Investigation and Analysis of the Experience of Isfahan in the Re-Functionalization of Caravanserais as Tourist Facilities**, Turkey: The Journal of Social Sciences Institute Yil, P 23-44.
NEWS from North, East, West, South (1975): World Travel (International Union of Official Travel Organisations), Geneve, N. 122, P 31.
The situation of tourism in the South Asian region (1968): World Travel (International Union of Official Travel Organisations), Geneve, N. 83, P 31-32.
Tourism in Iran (Persia) (1973): World Travel (International Union of Official Travel Organisations), Geneve, N. 113, P 32- 37.

شماره ۵۴۹ سال سوم (دوره سوم) **یوم** سال ۱۳۳۹ هجری قمری

انگخ

شماره ۵۴۹ سال سوم (دوره سوم)

روزنامه فصلنامه علمی تاریخ اسلام و ایران دانشگاه الزهراء (س) سال ۳۱ شماره ۵۱ پاییز ۱۴۰۰

تک شماره

شماره ۵۴۹ سال سوم (دوره سوم)

شماره ۵۴۹ سال سوم (دوره سوم)

روزنامه فصلنامه علمی تاریخ اسلام و ایران دانشگاه الزهراء (س) سال ۳۱ شماره ۵۱ پاییز ۱۴۰۰

عجایب هوایمائی

طیاراتی که صبحها هوا متغییر است
و روزها مکه کند

اشخاص برجسته

زادگان بشر هر آنکه ریخته نراست
لیکن نبرد بود طاق او تویب کروی

مهمانخانه های اصفهان

قابل توجه ریاست محترم بلدیّه

مهری که سبکتر از آنست و صحت تراز
مهری که سنگین است و صحت تراز
مهری که سبک است و صحت تراز
مهری که سنگین است و صحت تراز

مهری که سبکتر از آنست و صحت تراز
مهری که سنگین است و صحت تراز
مهری که سبک است و صحت تراز
مهری که سنگین است و صحت تراز

مهری که سبکتر از آنست و صحت تراز
مهری که سنگین است و صحت تراز
مهری که سبک است و صحت تراز
مهری که سنگین است و صحت تراز

مجاهد

روزنامه تجار و صنعتگران

فهرست اشعار پلارو ۳۳
وجه اشتراك ساليانه ۶ ماهه ۳۰۰۰ ریال
محل اداره: اول خیابان شاه عباس کبیر
در بری مدرسه چهار باغ
تلفن اداره: ۱۴۰۸ منزل میر: ۱۵۵۰

تلفن چاپخانه: ۶۰۰
صندوق پست: ۲۰

مفالات وارده مسترد نمیشود
اداره روزنامه درمک و اصلاح آن مجازات
سه شنبه ۱۸ اردی بهشت ۱۳۳۵
شماره صد و هفتاد و هفت سال پنجم

(فضل الله المعاهدین علی القاعدین اجرأ علیها)

قایل توجه شهرداری اصفهان

اینهم یگر اه برای تنزل قیمتها!

بنام آقای عبدالحمین سینا

اصفهان ومهانتخانه!

دنيا هم نزدیک شده، روابط تجاری و اقتصادی کشور های بزرگ و کوچک دنیا روز بروز پیوسته است بطولها و پهنای وسیع و مسافت دنیا را متصل کرده و افراد ملل را هم نزدیک ساخته این عوامل چند چیز لازم دارد، فرودگاه، هتل، راه و تسهیلات سیاسی از لغات گذرنامه و غیره خوشبختانه امروز امور فوق مورد نظر دولت هاست و هر یک میکوشند با هم همکاری و تأمین این عوامل راه مسافر و سیاح را بکنند خود باز و دنیای امروزه

چون یکی از هزینه های سنگین زندگی در شهر اصفهان موضوع ساختمان است که علت اصلی بسط و پهنای فروشندگان مصالح ساختمانی با بعضی از استاهان بنای بوده که صاحب ساختمان جلت کارهای شخصی نمیتوانند مصالح مورد مصرف خود را صحیحاً تعوییل کرده و بگره های سرپرست و استاد بنایی خود دو یا سه برابر بهاء مصالح تعوییل شده را بخرند مصالح ساختمانی نادره و شب ها در فوومانه ها ما با تفاوت و فروشنده با متصدی کار تقسیم و در نتیجه بهاء ساختمان چنین برابر بهاء حقیقی میگردد در صورتیکه صاحب ساختمان بخواهد مستقیماً با نظارت صحیح مصالح ساختمانی را خود شخصاً تهیه نماید استاد بنایه غریبکاری و اشکال تراشی و شروع سوده و جن با فروشنده گان مصالح ساختمانی که بنده دست دارد از انجام کار سالم اجتناب خواهد نمود زیرا منافع او در خطر افتاده است! بنظر ما تنها راه جاده برای جلوگیری از این قبیل سوءمشتاعها و بی انصافیها استناد از سیاح ساختمانی و سازمان برنامه برای تشکیل کارگاههای تهیه مصالح ساختمانی و همچنین تشکیل شرکت انحصار توزیع مصالح ساختمانی در شهر از طرف شهرداری بومیله اشخاص متخصص و امین و توزیع مصالح ساختمانی مابین مصرف کنندگان بوجب قیوسی که وزن و تمهید آن ها تعیین میشود خواهد بود که در نتیجه شهرداری هم عوارض خود را وصول نموده و هم حق الفلل توزیع را دریافت و هم از پست بندهای متصدیان ساختمانی با فروشنده گان مصالح ساختمانی جلوگیری خواهد کرد و همچنین قیمت مصالح ساختمانی تنزل خواهد نمود و در نتیجه بر ساختمانهای شهر اضافه خواهد شد که البته زیبایی اصفهان در آن ملحوظ است، امیدواریم شهرداری اصفهان باین نکته مهم توجه مخصوص مینماید و در صورتیکه مشت ناووال بی اصفاف از سر مردم کوتاه نماید باز هم در این باره صحبت خواهیم کرد

آقای مصطفی انهام زما بنده کارگران و نخبین شهر اصفهان

آمریکارا چگونه دیدم

آقای مصطفی انهام نایبند اجنم شهر و همچنین نماینده کارگران اصفهان سال قبل بر حسب دعوت دولت ایالات متحده آمریکا برای مشاهده وضع کارگران آمریکا به آن کشور هزیت کردند که اکنون مشاهدات خود را بر صفحه تحریر در آورده که در صفحات روزنامه مجاهد دو ج و منتشر می گردد

بنده برای تحصیل در رشته های نساجی و مطالعه در امور سازمانهای کارگری رابطه کارگر و کارفرما و بطور کلی مشاهده وضع اجتماعی آنها با کمک اداره همکاریهای فنی برای مدت سه ماه بکنند های متحده آمریکا مسافرت نمود اولین برنامه بنده برای مدت ۴ ماه

(یک سیسیز) بزرگ دانشگاه نساجی بود که در کلاسهای شبانه مشغول بودم و روزها در کارخانجات مختلف مشغول کار بودم در پیو امر مشاهده مامشین ها و طرز کار کارگران برای من حیرت آور بود زیرا هیچک امر نداشتیم با وضع کار خانات اینجا مقایسه کنم مثلاً مثال یک کارخانه کوچک قمی که دارای ۳۸۰۰ کارکن بود شیم بود شرح میدهم باین منی که هر سه ماشین رینگ شیم را یک کارگر اداره مینماید شانزده ماشین گرمیل شیم را ۱۲ کارگر اداره میکند این کارخانه دارای ۷۲ دستگاه بافندگی بود که در هر شیمی ۶ نفر کار داشت یعنی هر ۱۲ ماشین را یک کارگر اداره می کرد محصول متوسط آن در ۲۴ ساعت ۱۶۰۰۰ یارد بود

بیان شاهنشاه فقید

روز ۱۷ اردی بهشت معارف با روزیکه بیکر سچان امیرت قید رضا شاه کبیر با تشریفات خاص بطهران آورده شد و در آستگاه ایمن در جوار حضرت عبدالعظیم (ع) خاک سپرده شد ایرانی با کسرت و شاهه دست زحمت و عثمان آن فام حطیب الشان و هیچگاه از پیاد نخواهد برد و معاهدات و کوششهای گرانمایه و ذیبت آن داد مسرد بزرگ و فراموشی نخواهد نمود و همیشه در برابر روح پر فتوح خلف

فرین فرزندان ایران و رشید ترین سرباز ها کار یعنی رضاشاه کبیر سر تنظیم و حق شناسی فرودبار آورد و از صدم قلب میگویی خدایم غریق دویان رحمت خود فرماید و روح پر توشش را در اعلی عرف عالم ملکوت شاد و مسرور نماید کارکنان روزنامه مجاهد باین قدوشناسی در این روز تاریخی (۱۷ اردی بهشت) موقع را منتقم ششده تئینت انصیانه خود را سه پیشگاه شاهنشاه منظم معبد رضا شاه پهلوی و خاندان حلال القعود را از زنگاه حضرت امامت پست خوانستند

تخم مرغ و چکش!
ار نیورسیه - کودنل آمریکایی
بچه دو ۶

هدیه روزنامه مجاهد

بناسبت بیست یکم ماه مبارک رمضان روزنامه مجاهد تتال بیستال مولاتی متفان حضرت غار این ایطالاب علیه السلام را با چاپ رنگی بسیار زیاده در ۱۳ تپه نوده که همراه این شماره مجانا بیشتر کن معترم بشوان یاد بود هدیه مینماید

آدم و حوا

در یکی از کشورهای گویت، استاد سرخسلاخ برمیید: آیا میدانیید آدم حوا از چه لیلی بود؟ - ای یکس از شاگردان خود جواب داد: « از جی بودفالد» معلم گفت این - ف سبح است ولی تو چگونه توانستی باین حقیقت پی بری؟! شاگرد جواب داد: اولاً: اینکه آدم بوداند ثانیاً: اینکه جحود کرده بودند و از گرسنگی سراغ خوشه گندم رفته اند ثالثاً: اینکه با هم رهنگی و گرسنگی مجبور بودند خود را در بهشت مانند!!

عکاسی هالیوود مظهر ذوق و سلیقه در فن عکاسی است

خیابان چادریان

روزنامه مجاهد، ۱۳۳۵ ش/۱۹۵۶م

فصلنامه علمی تاریخ اسلام و ایران دانشگاه الزهراء (س)، سال ۳۱، شماره ۵۱، پاییز ۱۴۰۰ / ۶۵

وزارت کشور
شهرداری اصفهان

آگهی

از تاریخ انتشار این آگهی تا اختصار ثانوی نرخ اطاق و تختخواب، صبحانه، نهار و شام در هتل‌ها بشرح زیر می‌باشد:

الف- هتل‌های سه ستاره، هتل اصفهان، هتل ایراتور

۱- کرایه یک اطاق با یک تختخواب و وسائل مجهز و حمام ۴۰۰ ریال

۲- « « « « بدون حمام ۳۵۰ »

۳- « « دو نفر با دو « « و حمام ۶۰۰ »

۴- « « « « بدون حمام ۵۰۰ »

۵- صبحانه نان، کره، مربا، عسل، پنیر، تخم مرغ دو عدد و یک قوری چای یا قهوه، شیر یک ظرف ۴۵ »

۶- نهار نان تست یا نان سفید، خوراک (گوشت یا مرغ) چلو سالاد فصل، دسر بطور کامل، قهوه یا چای ۱۱۰ »

۷- شام نان تست یا نان سفید - سوپ - دو خوراک - سالاد - دسر بطور کامل - چای یا قهوه ۱۲۰ »

ب- هتل‌های دو ستاره هتل سیروس، هتل ت ت ت، هتل کسری، ایران هتل

۱- کرایه یک اطاق یکتفره با تختخواب و وسائل مجهز و حمام ۳۰۰ ریال

۲- « « « « بدون « ۲۵۰ »

۳- کرایه یک اطاق دو نفره با تختخواب و وسائل مجهز و حمام ۵۰۰ »

۴- « « « « بدون « ۴۰۰ »

۵- کرایه یک تختخواب اضافه ۱۰۰ ریال

۶- صبحانه نان، کره، مربا یا عسل، پنیر، تخم مرغ، یک قوری چای یا قهوه، شیر یک ظرف ۴۰ »

۷- نهار نان، سوپ، بیفتک با یک خوراک با گوشت (یا یکنوع چلو و خورش) دسر قهوه یا چای ۹۰ ریال

۸- شام نان، سوپ، خوراک گوشت، یا مرغ یا ماهی و امثالها (پلو یا خورش) سالاد فصل دسر قهوه یا چای ۹۰ »

ج- هتل‌های یک ستاره جهان، گلزار، طوس، پارس، داریوش، زاینده رود، آسیای قرمز، اصفهان نو، گیتی، گلستان

۱- کرایه یک اطاق یکتفره با تختخواب و وسائل مجهز ۱۵۰ ریال

۲- کرایه یک اطاق دو نفره با تختخواب و وسائل مجهز ۲۵۰ ریال

۳- کرایه یک تختخواب اضافه ۱۰۰ ریال

د- ضمناً مدیران هتل‌ها بشرح زیر عملیاتی را در خارج از هتل رزرو نموده که مسافریین محترم میتوانند با مراجعه بمدير هتل از آنها استفاده نمایند.

۱- هتل دو ستاره سیروس محل برای مسافریین اضافه در خیابان عباس آباد تعیین نموده قیمت یک تختخواب ۱۵۰ ریال

۲- هتل دو ستاره ایران هتل محل برای مسافریین اضافه در خیابان شاه عباس نزدیک حمام ستاری و پل خواجو نزدیک دروازه یزد تعیین نموده قیمت یک تختخواب ۱۵۰ ریال

۳- هتل یک ستاره پارس محل برای مسافریین اضافه در کوچه جهان آراء تعیین نموده قیمت یک تختخواب ۱۵۰ ریال

ه- شهرداری اصفهان از میهمانان محترم شهر تقاضا دارد چنانچه هتل‌ها از نرخ مذکوره در فوق اضافه درخواست نمودند فوراً مراتب را بشهرداری و در ایام تعطیل از ساعت ۹ صبح الی ۵ بعد از ظهر بتلفن‌های ۲۲۱۰، ۲۸۲۵، ۴۲۵۸، ۴۵۳۹ اطلاع دهند تا متخلف برابر مقررات تحت تعقیب قانونی قرار گیرد.

شهردار اصفهان - دکتر نوذری
جانب انامی

آگهی نرخ کرایه هتل‌های اصفهان در ۱۳۴۰/ش ۱۹۶۱

تاریخ: ۱۳۷۱/۹/۱۵
شماره: ۱۸-۱۰-۱-۳۷۱۵
پیوست:

وزارت کشور
شهربانی کل کشور
شهربانی اصفهان

از: شهربانی استان اصفهان
به: جناب آقای استاندار معظم استان اصفهان
در باره: امور هتل‌های اصفهان

عطف بمرقمه شماره ۱۳۷۱۵ و پیرو شماره ۱۸-۱۰-۱-۴-۱۹/۹/۴۰ طبق گزارش اماکن عمومی این شهربانی در اثر اتمام مهلت اخیر اجمل آمده و وضع هتل‌ها و مسافرخانه‌های اصفهان نسبت به سابق مرتب تر و جریان آن بشرح زیر استحضار می‌رسد:

از اماکن مزبور آنهاییکه وضع خود را با ائین نامه درجه بندی هتل‌ها منطبق نموده برابر صورت مجلس تنظیمی هیئت کمیسیون رسیدگی بوضع و درجه بندی اماکن عمومی درجه بندی شدند و مسافرخانه‌هاییکه قبلاً در آرای پروانه‌ها بوده اند و نتوانسته اند بعلت محظورات و مشکلات محلی وضع خود را با هتل یک ستاره منطبق نمایند و از طرفی مسافرخانه‌های مزبور نواقص داشته است بموجب بخشنامه شماره ۱۸/۱۶۲۹۴-۱۸/۹/۱۲-۴۰ در راه امکان عمومی شهربانی کل کشور متضمن صورت مجلس مورخه ۴۰/۷/۳ مصوبه وزارت کشور پس از ادن امهال لازمه در ثانی از آنها بازدید و غیر از باب از مسافرخانه‌ها که هنوز رفع نواقص ننموده اند بقیه وضع خود را با شرایط پیش بینی شده در صورت مجلس مزبور منطبق کرده اند و استناد صورت مجلس تنظیمی هیئت مزبور نسبت به تجدید پروانه آنها اقدام گردید و سیاهه هتل‌های و مسافرخانه‌های موجودیکه عبارت است از هتل سه ستاره و ۵ هتل دو ستاره و ده هتل یک ستاره ۳۳ مسافرخانه که جمعاً ۵۶۱ باب میباشند با تعیین مشخصات کامل هر یک در ضمن شماره ۲۶-۱۲۸۴-۳-۴-۴۰/۱۲/۵ تقدیم گردیده و نسبت به مسافرخانه‌های شهرستان‌های تابعه نیز دستور لازم داده شده است.

رئیس شهربانی استان اصفهان - جهانگردی بخش

دوره بدقت استانداری استان دهم
تاریخ: ۱۳۷۱/۹/۱۵
شماره: ۳۷۹

تعداد هتل‌ها و مسافرخانه‌های اصفهان در ۱۳۴۱ ش/۱۹۶۲م

فصلنامه علمی تاریخ اسلام و ایران دانشگاه الزهراء (ع)، سال ۳۱، شماره ۵۱، پاییز ۱۴۰۰ / ۶۷

شماره عمومی	 ۱۵ وزارت کشور استانداری استان اصفهان دایره شعبه	نوع پیش نویس
شماره خصوصی		۳۲۷
جزوه دان		۲۵
برونده		۲۵
تاریخ خروج	تاریخ تحریر	تاریخ ثبت
۱۳	۱۳	۱۳

جناب آقای مدیر عامل بنیاد دینور
 محظف محترم ۱۱۳-۷/۲ به منتهای اصفهان دایره انور که
 ۱۱۳/۳
 از سوی منتهای تبریز سینه در طریق بندل هتل سه ستاره منتخبین داده
 شده اند توسط سرانجام ابلاغ گردید که اطلاعات لازم را در اختیار
 بنیاد دینور بگذارد و همچنین به نام اصرار خانم ساریان مدیر هتل
 گردید که سینه صنف رزبر سینه اعلام گردید که در صورت
 نیاز سینه انانیند - آید ابان اصفهان

خ. م. م. م.
 ۳۳ رار ۳۳

هتل های سه ستاره اصفهان در ۱۳۴۱ش / ۱۹۶۲م

وزارت کشور
شهرداری اصفهان

آگهی

بر حسب تصویب کمیسیون مربوطه از تاریخ انتشار این آگهی تا ۱۵ ر ۱۲ ر ۴۲ نرخ اطاق و تخت خواب و صبحانه و نهار و شام در هتلها بشرح زیر میباشد

الف - هتلهای سه ستاره (هتل اصفهان - ایرانتور)

۱- کرایه يك اطاق بايك تختخواب ووسائل مجهز و حمام	سصد ريال	۳۰۰ ريال
۲- « « « بدون حمام	دویست و پنجاه «	۲۵۰ «
۳- « « « باحمام	چهارصدوسی «	۴۴۰ «
۴- « « « بدون حمام	سصد و پنجاه «	۳۵۰ «

صبحانه - نان - کره - مربا - حبیب - پنیر - تخم مرغ دو عدد - يك قوری چای - باقهوه - شیر يك ظرف ۱۰ ريال
 نهار - نان تست - پانان سفید - خوراك (گوشت با مرغ) چلو - سالار فصل - دسر بطور كامل - قهوه
 باچای ۱۱۰ ريال
 شام - نان تست - پانان سفید - سوپ دو خوراك - سالار فصل - دسر كامل - قهوه باچای ۱۲۰ ريال

ب - هتلهای دو ستاره (هتل کسری - هتل ایران - هتل ساجل - هتل سپروس)

۱- کرایه يك اطاق يك نفره با تخت خواب و وسائل مجهز باحمام	دویست ريال	۲۰۰ ريال
۲- « « « بدون حمام	یکصد و هفتاد «	۱۷۰ «
۳- « « « با دو تخت خواب	سصد و بیست «	۳۲۰ «
۴- « « « بدون حمام	دویست و هفتاد «	۲۷۰ «
۵- يك تخت خواب اضافه باحمام	یکصد «	۱۰۰ «
۶- « « « بدون حمام	هفتاد «	۷۰ «

صبحانه - نان - کره - مربا - با حبیب - پنیر - تخم مرغ - يك قوری چای باقهوه - شیر يك ظرف ۱۰ ريال
 نهار - نان - سوپ - بیسک بايك خوراك با گوشت (یکنوخ چلو خورش) دسر - قهوه باچای ۹۰ «
 شام - نان - سوپ خوراك گوشت با مرغ با ماهی و امثالها (پلو خورش) سالار فصل - دسر قهوه باچای
 ۹۰ ريال

ج - هتلهای يك ستاره ت ت ث - پارس - جهان - گلزار - اصفهان نو - زاینده رود - گیتی - کارون - کوه

۱- کرایه يك اطاق یک نفره با تخت خواب و وسائل مجهز	یکصد ريال	۱۰۰ ريال
۲- « « « دو نفره	یکصد و پنجاه «	۱۵۰ «
۳- « « « يك تخت اضافه	چهل «	۴۰ «

شهرداری اصفهان از مسافرین محترم تمنا دارد بمنظور تشریک مساعی با شهرداری از پرداخت میانجی زائد بر میزان فوق الاشار جدا خودداری و مراتب را جهت تسهیل متخلفین اعلام نمایند مزید بر امتنان است ضمناً آقایان مدیران هتلها موظفند يك برگ از این آگهی را قاب نموده در مد نظر عموم قرار دهند در غیر اینصورت متخلفین برابر آئین نامه کیفر پیشه وران تحت تعقیب قانونی قرار خواهند گرفت

کفیل شهرداری اصفهان - نبوی

چاپ داد

آگهی نرخ کرایه هتل های اصفهان در ۱۳۴۲ ش / ۱۹۶۳ م

List of sources with English handwriting

Books, Journals and Thesis

- Afšār Tūs, Jamšīd (1349/1970): **Research on the plans, programs and activities of the Tourist Attraction Organization and their impact on the development of tourism and the country's economy**, Master Thesis, University of Tehran, Faculty of Administrative Sciences and Business Management.
- Āmāre jāhāngardī Iran Sal-e 1347 (Iran Tourism Statistics in 1968)(1348/1969): Tehrān: Tourist Attraction Organization.
- Atapour, Rezā (1343/1964): **Isfahan Guide**, Isfahan: Ketāb Foruši Maš'al Isfahan.
- Baḳṭīārī, Somayeh & Fereydoun Allahyārī(2018): **Investigation and Analysis of the Experience of Isfahan in the Re-Functionalization of Caravanserais as Tourist Facilities**, Turkey: The Journal of Social Sciences Institute Yil, P 23-44.
- Curzon, George Nathaniel(1380/2001): **Persia and the Persian Question**, Translated by Golām 'Alī Vahīd Māzandarānī, Vol. 1, 2, Tehrān: Scientific and Cultural Publications, 5th Edition.
- Dolat Ābadī, Yahyā(1371/1992): **Hayāt-e Yahyā**, Vol. 2, Tehrān: 'Aḳār, 5th Edition.
- Ebrī, Šafīqeh (1351/1972): **Research on the management of guest houses of the Tourist Attraction Organization**, Master Thesis, University of Tehran, Faculty of Administrative Sciences and Business Management.
- E'temād al-Saltaneh, Moḥammad Ḥasan Kān (1367/1988): **Tārīḳ-e Montażem-e Nāserī**, Researcher and proofreader Moḥammad Esmā'il Rezvānī, Vol. 3, Tehrān: Donyāye Ketāb.
- 'Eyn al-Saltaneh, Qahramān Mirzā Sālūr (1374/1995): **Roznāme-ye Kāterāt-e 'Eyn al-Saltaneh**, Researcher and proofreader Mas'oud Sālūr and Iraḳ Afšār, Vol. 2,5, Tehrān: Asāfir.
- Farahānī, Hasan (1385/2006): **Diary of Contemporary Iranian History**, Vol. 1, Tehrān: Institute for Political Studies and Research.
- Hedāyat, Sādeq (1311/1932): **Isfahan half of the world**, Tehrān: Kāvar Library.
- Jamālzādeh, Moḥammad 'Alī (1335/1956): **Ganj-e Šayegān**, Berlin: Kāveh office.
- Kermānī, Aḥmad Majd al-Eslām(1356/1978): **Tārīḳ-e Enḩetāt-e Majles**, Isfahan: University of Isfahan, 2th Edition.
- Mahmūdābadī, Ašḡar & Somayeh Baḳṭīārī (2009): The historical Background of traditional building in Iran, With Case Study "Tekye" (Monastery), 'Tarikh' Vol. 4, N. 14, p 151-168.
- Nāšer al-Dīn Šāh Qājār(1381/2002): **Nāšer al-Dīn Šāh Qājār's travels to Qom**, Researcher and proofreader Fātemeh Qāzīhā, Tehrān: National Documents Organization of Iran.
- NEWS from North, East, West, South**(1975): World Travel (International Union of Official Travel Organisations), Geneve, N. 122, P 31.
- Pīrmorādiyān, Moštāfā & Somayeh Baḳṭīārī (2014): **The Study of Historical Foundations of Religious Play in Iran**, 'History of Islam, Vol. 15, N. 57, P 207-228.
- Rajāeī, Abdol Mahdī(1393/2014): **Esfāhān az Negāh-e Akhgar**, Vol. 1,2,3, Isfahan: Isfahan Municipality Cultural and Recreational Organization.
- Rāvandī, Mortezā(1382/2003): **Social history of Iran**, Vol. 5, Tehrān: Negāh, 2th Edition.
- Richards, Frederick Charles (1379/1994): **Fred Richards Travelogue**, Translated by Mahīndokt Bozorgmehr, Tehrān: Scientific and Cultural Publications, 2th Edition.
- Šahvand, 'Alī & Habīb Allah Saedīniyā(2020): **New Reading of the Reasons Behind the Suspension of the First Seven-year Plan**, 'Journal of History of Islam and Iran', Vol. 30, N. 46, p 143-175.
- Sālnāme-ye Amārī Kešvar Sal-e 2536 Šāhanšāhī** (1357/1978): Tehrān: Program Organization.
- The situation of tourism in the South Asian region**(1968): World Travel (International Union of Official Travel Organisations), Geneve, N. 83, P 31-32.

Tourism in Iran (Persia)(1973): World Travel (International Union of Official Travel Organisations), Geneve, N. 113, P 32- 37.

Newspapers

Akgar Newspaper, number 549, (Farvardin 19th 1310/April 9th 1931); number 1025, (Esfand 27th 1313/Mar. 18th 1935); number 1028, (Farvardin 18th 1314/April 8th 1935); number 1032, (Ordibehesht 4th 1314/ April 25th 1935); number 1278, (Mehr 15th 1316/Oct. 7th 1937).

Isfahan Farhang Newspaper, number 273, (Dhu al-Qa'dah 27th 1301/Sep. 18th 1884).

Moja'hed Newspaper, number 177, (Ordibehesht 18th 1335/May 4th 1956).

- Documents, Government Reports and Interviews

Unpublished Documents

Edāre-ye Asnād va Tāriḡ-e Diplomāsī-ye Vezārat-e Omūr-e Kāreje (Estādok) (Department of Diplomatic Documents and History of the Ministry of Foreign Affairs): 1309AH/1930 AD Document, Box 33, Folder 60/41.

Ketābkāne, Muze va Markaz-e Asnād-e Majles-e Šorā-ye Eslāmi (Library, Museum and Document Center of Itan Parliament): Senate negotiations, Fourth term, November 16th, 1964.

Sāzmān-e Asnād va Ketābkāne-ye Mellī-ye Iran (Sākmā) (National Library and Archives of Iran): 220-1637; 297-54187.

Sāzmān-e Asnād va Ketābkāne-ye Mellī-ye Iran (Sākmā), Documents of Isfahan Center(Sākmā Es): 293-3919.

Published Documents

Asnādi az San'at-e jahāngardī dar Iran (Documents from the Tourism Industry in Iran) (1922-1979) (2001): By effort Iraġ Moħammadi, Vol. 1.2.3, Tehrān: Printing and Publishing Organization of the Ministry of Culture and Islamic Guidance.

Government Reports

Gozāreš-e 'Amaliyāt-e 'Omrānī ta Pāyān-e Sāl-e 1342 (Report on the Operation of the Third Civil Plan until the End in 1963) (Nd): Tehrān: Program Organization.

Gozāreš-e 'Amalkard-e Barnāme-ye 'Omrānī-ye Sevom 1341-1346 (Third Civil Plan Performance Report 1962-1967) (1968): Tehrān: Program Organization.

Gozāreše Irān-gardī va jahān-gardī dar Barnāme-ye Šešom-e 'Omrānī-ye Kešvar az Didgāhe Amāyeše Sarzamīn (Iran Tourism and World Tourism Report In the Sixth Civil Plan of the country from the perspective of land management) (1978): Tehrān: Program Organization.

Gozāreš-e Pišraft-e 'Amaliyāt-e 'Omrānī Se Māhe-ye Aval-e Sāl-e 1344 (Report on the Progress of Civil Operations of the First Quarter 1965) (Nd): Tehrān: Program Organization.

Gozāreš-e Pišraft-e 'Amaliyāt-e 'Omrānī-ye Barnāme-ye Čāhārom ta Pāyān-e Se Māhe-ye Čāhārom Sāl-e 1351 (Report on the Progress of Civil Operations of the Fourth Plan until the End of the Fourth Quarter of 1351)(1972): Tehrān: Program Organization.

Gozāreš-e Pišraft-e 'Amaliyāt-e 'Omrānī-ye Barnāme-ye Čāhārom ta Pāyān-e Se Māhe-ye Čāhārom Sāl-e 1350 (Report on the Progress of Civil Operations of the Fourth Plan until the End of the Fourth Quarter in 1350)(1971): Tehrān: Program Organization.

Gozāreš-e Pišraft-e 'Amaliyāt-e 'Omrānī Se Māhe-ye Sevom Sāl-e 1344 (Report on the Progress of Civil Operations of Third in 1965) (Nd): Tehrān: Program Organization.

Gozāreš-e Pišraft-e 'Amaliyāt-e 'Omrānī-ye Barnāme-ye Sevom ta Pāyān-e Se Māhe-ye Dovom Sāl-e 1346 (Report on the Progress of Civil Operations of the Third Plan until the End of the Second Quarter in 1967) (Nd): Tehrān: Program Organization.

Gozāreš-e Šenākt, 'Amalkard, Arzešyābi Siyāhat , jahān-gardī dar Barnāme-ye Čāhārom (Report on Cognition, Performance, Evaluation of Tourism in the Fourth Plan)(1971): Tehrān: Program Organization.

Irān-gardī va jahān-gardī dar Barnāme-ye Šešom-e 'Omrānī-ye Kešvar (Iran Tourism and World Tourism In the Sixth Civil Plan of the country)(1978): Tehrān: Program Organization.

Jahān-gardī Mellī: Ošul, Mabānī, Hadaf-haye Kolī Barnāme-haye Mošaķas, Kate Maši

va Sīyāsāt-ha, Barnāme pañjom (National Tourism: Principles, Foundations, General Objectives of Specific Programs, guideline and Policies, Fifth Plan)(1971): Tehrān: Program Organization.

ĵāhān-gardī: Movāfeqāt-name-haye ʿTarhe 1352 (Tourism: Planning Agreements in 1973) (Nd): Program and Budget Organization.

Sanješe ‘Amalkard-e Barnāme-ye Panjome Omrānī (Measuring the Performance of the Fifth Civil Plan)(1976): Tehrān: Program Organization.

Interviews

Baqerīān, Ḥasan (2019): **‘Isfahan Hotel Industry in Pahlavi Period’**, Isfahan Hotel Manager (64 years old), Interviewer Somayeh Bakhtiari, interview place in Safir Hotel, personal archive.

Baqerīān, Heydar (2019): **‘Isfahan Hotel Industry in Pahlavi Period’**, Owner of Isfahan Hotel and Safir Hotel (80 years old), Interviewer Somayeh Bakhtiari, interview place in Safir Hotel, personal archive.

‘Edālatpanāh, Asadollah (2019): **‘Hospitable Mihan’**, Hospitable Mihan Manager (66 years old), Interviewer Somayeh Bakhtiari, phone interview, personal archive.

Karīmīyān, Ḥeydar‘ali(2019): **‘Tourism Industry in Pahlavi Period’**, Retired employee of Ali Qapu Hotel (61 years old), Interviewer Somayeh Bakhtiari, interview place in Tus Hotel, personal archive.

Kūkalāni, ‘Alireza (2019): **‘Naghsh Jahan Hotel’**, Naghsh Jahan Hotel Manager (54 years old), Interviewer Somayeh Bakhtiari, interview place in Naghsh Jahan Hotel, personal archive.

Reżayat, ‘Aliasgar (2019): **‘Isfahan Hotel Industry in Pahlavi Period’**, Karun Hotel Manager (71 years old), Interviewer Somayeh Bakhtiari, interview place in Karun Hotel, personal archive.

Tabrīzči, Moḥammadreżā (2019): **‘Isfahan Tourism’**, Retired Post Office(78 years old), Interviewer Somayeh Bakhtiari, phone interview, personal archive.

Vazīrī, Maḥmūd (2019): **‘Isfahan Hotel Industry in Pahlavi Period’**, Tourist Hotel Manager (73 years old), Interviewer Somayeh Bakhtiari, interview place in Tourist Hotel, personal archive

Quarterly Journal of History of Islam and Iran, Vol.31, No.51, 2021
Alzahra University, <http://hii.alzahra.ac.ir/>
Scientific-Research
pp.39-72

Tourist Facilities Of The Province Of Isfahan During The Pahlavi Period (1941-1979)¹

Somayeh Bakhtiari²

Received: 2021/05/06

Accepted: 2021/08/21

Abstract

Accommodation and hospitality facilities are some of the most significant infrastructures of the tourism industry, of which providing them for foreign tourists has been a concern among governmental officials. Since the beginning of the Pahlavi era, it is of considerable importance to study the status of accommodation and hospitality facilities in Isfahan, as one of the tourism hubs of the country, which has always been the center of tourist attractions from the Šafavīd period until the present day. With this approach, the purpose of this study is a chronological overview of the development of tourist facilities, in the province of Isfahan, during developmental plans and comparing it with other states and tourism hubs in the Pahlavī period. The results of this study showed that the Plan Organization did not allocate funds for tourist facilities before the establishment of the Tourist Attraction Organization in 1963, despite acknowledging the importance of developing the tourism industry in the country. During the Fourth and Fifth Development Plans, the Tourist Attraction Organization took many measures in the field of construction as well as the development of accommodation and hospitality facilities. However, the province of Isfahan has a small share of the transformation in the country's accommodation and hospitality facilities. Disregarding the central provinces with Tehrān as the capital, the provinces of Fārs, Kōrāsān, Kūzestān, Māzandarān, and Gilān had more accommodation facilities than the province of Isfahan had at the time. This research utilizes the historical analysis method with a descriptive and analytical approach based on archival documents and government reports, active interviews, and library studies.

Keywords: Tourism Industry, Tourist Facilities, Tourist Attraction Organization, Isfahan Province, Pahlavi Government.

1. DOI: 10.22051/HII.2021.35956.2465.

2. PhD in History of Islamic Iran, University of Isfahan, Isfahan, Iran.

Email: Sbakhtiari88@yahoo.com

Print ISSN: 2008-885X/Online ISSN:2538-3493